

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK

f z e t e k

„Emlékek nélkül, népeknek híre csak árnyék...”
(Vörösmarty Mihály)

az Erdélyi Örmény Gyökerek
Kulturális Egyesület
havonta megjelenő kiadványa
XIV. évfolyam 163. szám
2010. szeptember

A Fővárosi Örmény Klub minden hónap 3. csütörtökén 17 órakor
– hívtottan és hívtatlanul – mindenkit szeretettel vár
a Budapest V., Semmelweis utca 1–3. I. emeleti Bartók terembe

Elmélkedés az örmény liturgiáról

Az Úr imádsága (Mi Atyánk) vezeti be az áldozási részt, s ezt követően áldozást előkészítő imák vannak. Összehasonlítva különböző liturgia-, illetve miseformákat, úgy tűnik, hogy az örmény veszi körül legnagyobb tisztelettel az oltári szentséget. A pap először magasra emeli a szent ostyát, majd a kelyhet, s ezek után az ostyát a kehely felett tartva a nép felé fordulva énekli:
„Meváltónk, Jézus Krisztus szent, szent drága testét és vérért tiszta szívvel vegyük magunkhoz, aki leszállott a mennyből és közöttünk szétesztja magát...”*

Még további hosszú ima következik, s az eucharisziát borba mártott ostyával vesszük magunkhoz. Áldozás után áldás van a szentséggel, s hálaadó ének:

„Elteltünk jószággal, Urunk, magunkhoz véve testedet és

véredet: dicsőség a magasságban Neked, aki táplálsz bennünket.”**

S aki a valóságban nem áldozott, az is megteheti gondoltban, lelkileg!

Dr. Sasvári László

*Szent Liturgia 48. o. **Szent Liturgia 55. o.

Lapunk az interneten: a www.magyarormeny.hu honlapon is olvasható.
Elektronikus levélcímünk (e-mail): magyar.ormeny@t-online.hu

Béres L. Attila

Követendő civilizációs értékekről az erdélyi örmény közösség szolgálatában

Noha a rendkívüli meleg sokakat távol tartott a Fővárosi Örmény Klub júliusi rendezvényétől, különösen az idős klubtagokat, akik nem merték vállalni az utazást autóbusszon, villamoson, avagy gyalogosan a hőségben, mégis, az erdélyi örmény származású magyarok leszármazottjai közül sokan megjelentek a Magyarok Házában. Sőt, az ismerős arcok mellett olyanok is feltűntek, akikkel először találkozhattunk. A klub háziasszonya, *dr. Issekutz Sarolta* köszöntötte a megjelenteket, majd a rendező, a XIII. kerület Örmény Kisebbségi Önkormányzat elnöke, *Kabdebó János* ismertette a programot.

A „Képes, kép-telen zenés meglepetések” című műsor első részében örmény népi zenei blokkot hallhattunk örmény hangszereken. A három fiatal mindössze egy éve játszik együtt, *Csendes Csaba* dobon, *Juhász Endre* furulyán és más fúvós hangszereken, így a saját maga által készített gázcsovón, *Dudits Endre* dudukon.

Majd egy 2009-ben készített amatőr filmen *Babota Tibor* megyesi plébános mesélt az erdélyi örményekről, az erzsébetvárosi örmény közösségért sokat tevő Ávedik Lukács emlékére készült Örmény szív emlékérem előzményeiről.

A fiatal előadók ismét örmény zenével készítettek fel bennünket *Kabdebó János* vetített képeire, aki először erdélyi örmény pillanatokról és helyekről, Gyergyótól–Erzsébetvárosig, nyújtott át egy csokorra valót, majd az ör-

Kabdebó János

ményországi utazásán megörökített fotóiból mutatott be egy bővebb válogatást. Bár a gyönyörű felvételek szavak nélkül is sokat visszaadtak a templomokról, kolostorokról, épületekről, a templombelsőkről, a faragott kövekről, szobrok-ról, az elcsúszott emberi arcokról, hangulatokról, a közönség soraiból többen hiányolták a

Csendes Csaba dobon, Juhász Endre furulyán, Dudits Endre dudukon játszott

A Fővárosi Örmény Klub júliusi közönsége

kommentálást a bemutatott fotókhoz. Számos felismert kép megdobogtatta a jelenlévők szívét, és ezzel a rendező elérte célját.

A záró zenei blokkot is nagy tapssal jutalmazta a közönség, és a végén kiderült az is, hogy a fiatalok örmény barátai révén jutottak el az örmény zenéhez, noha genetikailag egyiküknek sincs örmény gyökere.

Az augusztusi klubdelután a Fővárosi Örmény Önkormányzat és az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület rendezte. A klub háziasszonya, *dr. Issekutz Sarolta* köszöntötte a megjelenteket és a messziről jött előadót, *Dr. Garda Dezső* egyetemi tanárt. A történész professzor a tizennyolcadik könyvét hozta el, hogy bemutassa a meleg ellenére is szép számmal megjelent hallgatóságnak. Az *Erkölc és tisztesség a gyergyószentmiklósi örmény közösségben* címmel megtartott előadása megszívlelendő a mai generációk számára. Az erdélyi örmény ősök életéről szólt, arról, hogy milyen erkölcsi normákat vallottak magukénak, hogyan nevelték gyermekeiket, a család, a közösség hogyan tartott össze.

Dr. Garda Dezső megpróbálta a három kötetes, *A törvénykező örmény közösség* című könyve tartalmát röviden ismertetni. (Az előadás szerkesztett változatát az 5–8. oldalon közöljük.) A könyvbemutató elején az előadó megemlékezett professzoráról, dr. Imre Istvánról, aki a székelység legkiválóbb kutatója volt, felfedezte a székely falutörvények reális értékét, és összehasonlította a franciaországi, angolai, németországi falutörvényekkel, rájött arra, hogy a székelyek Erdélyben igen gazdag civilizációt hoztak létre.

A történész professzor könyve az erdélyi örményekkel kapcsolatos, az erdélyi örmény közösség civilizációjának egyik legfontosabb mérföldköve. A gyergyószentmiklósi örmények életét, civilizációjának értékét rögzítő örmény jegyzőkönyvek 1796-tól németül, 1805-től 1844-ig magyarul egy olyan világot tártak fel, amely egy népcsoportnak nemcsak történetileg, jogilag, hanem erkölcsileg, pedagógiaiilag is napjaink generációi számára példát mutatnak. Büszkeséggel gondolhat mindenki arra, hogy az erdélyi

dr. Issekutz Sarolta és Dr. Garda Dezső

örmények hozták létre azt a civilizációt, ami párját ritkítja Európában.

Az előadó színes példákkal illusztrálta, hogy már többszáz évvel ezelőtt az örmény közösség vezető testülete igyekezett nemcsak a közigazgatási, jogi vagy kereskedelmi kérdésekkel foglalkozni, hanem a törvénykezés a családi élet mindennapjaiba is belelátott, és próbálta befolyásolni az örmény emberek magatartását. Megtudtuk, hogy professzora a kényszerítés ellenére jó véleményt írt *A törvénykező örmény közösség* könyvről, ennek ellenére a könyvet elégették.

Dr. Garda Dezső a törvénykező örmény közösségnek a jegyzőkönyveiben az örmény civilizációnak igen magas értékét vélte felfedezni. „*Szinte hihetetlen kulturális értéke is jelentkezik. A nyelvi tisztaság kitűnik a szövegben, ahogy a szép szabatos fogalmazást, a lényegre törést, az emberség fogalmát próbálták rögzíteni. Olyan civilizációs értékek, amelyeket napjainkban is követni kellene, de nem tudnák megfelelőképpen megvalósítani, csak akkor, ha ismerik őket. Úgy érzem, ezek a jegyzőkönyvek jelzik egy népcsoportnak az erejét a XIX. század elején. Ezt a népcsoportot nem nevezhetjük tiszta örménynek, mert már magyarosodtak.*

Erdélyi örmények, akik fokozatosan elveszítik anyanyelvüket, de örményeknek tartják magukat, örmény tudatuk van, örmény szellemi és anyagi értékekkel bírnak. Nagyon örvendek, hogy ezt az értérendet az Erdélyi Örmény Gyökerek, Issekutz Sarolta vezetésével ismét felkarol-

ta, ismét életre keltette. Ez a kötet hozzájárulás az erdélyi örmény gyökereink megismeréséhez. Az erdélyi örmény magyar civilizációnak a jobb megismeréséhez. Kérem, azzal tiszteljék meg őseiket, hogy olvassák is!” – Összegezte előadását dr. Garda Dezső.

Számos hozzászólás, és a kérdésekre érkezett válaszok tették még emlékezetesebbé az előadást.

A klub háziasszonya hozzáfűzte, sajnos a példaérték ma már kihalófélben van. Szerinte talán az erdélyi magyar-örmény gyökerekkel rendelkező közösségben még élnek azok a gyökerek, amire az őseik tanították a hallgatóságot, de vigyázni kell, hogy az eredeti értékeket megőrizzük.

A klubdelután ezúttal is az őszi programok ismertetésével folytatódott, majd az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület örmény képviselőjelöltjeit ismerhettük meg, akik a főváros kerületeiben indulnak az októberi kisebbségi önkormányzati választáson. *(Felhívás a 29. oldalon!)*

A műsor végén Dr. Garda Dezső dedikálta könyvét, és a szeretetvendégség sem maradt el.

A Fővárosi Örmény Klub augusztusi közönsége

Dr. Garda Dezső

Erkölc és tisztesség a gyergyószentmiklósi örmény közösségben

Mi tartotta fenn az örmény közösség által kialakított erkölcsi kódexet az évszázadok során? Hogyan fogalmazódott meg az örménységénél az életigazító normák rendszere? Milyen mértékben, feszültek szembe az emberek az erkölcsi elvekkel, a mindenkori bibliai parancsolatokkal?

A gyergyószentmiklósi örmény társadalom és az örmény közösség tagjainak erkölcsi tartásának jobb megismeréséhez ismernünk azt az értékrendet, melyet az örmény közösségek az évszázadok során kialakítottak. Ennek az értékrendnek a XIX. század eleji írott emlékeit főleg a Kereskedői Szék jegyzőkönyveiben lehet nyomon követni.

A Mercantile Fórum jegyzőkönyveiben rögzítették a méltatlan, a nemtelen, a rossz, közösségre káros, a büntetendő cselekedeteket. A jegyzőkönyvek azt is tükrözik, hogy az ítéletmondók, milyen érdekek védelmében büntettek az erkölcsi normák ellen vétőkkel szemben, mit láttak súlyosnak, mit nyilvánítottak bocsánatos bűnnek. A Kereskedői Szék döntéshozó tagjai az ítéletek meghozatalakor, figyelembe vették a panaszosok vagy éppen bántalmazottak alkati, viselkedései sajátosságait.

A fórum döntéshozói a verekedések utáni határozatok meghozásánál legtöbbször a békés megoldást keresték. Ha a sértett felek a Fórum előtt megbékéltek, akkor a Kereskedői Szék az ellentét megoldottnak tekintette. Ilyen vitáról olvashatunk az 1813. január 13-i jegyzőkönyvben is. E szerint „Gyergyó Szent

Miklósi Csorsza Jakab panasolja, hogy Dobribány Lukáts, eö kegyelme minden igaz ok nélkül meg verte, és a Visum repertumot is bé adván kéri az illendő elégtételt ki szolgáltatni. Dobribány Lukáts magát azzal menti hogy Csorsza Jakab sok versen tolvajozta és csalónak nevezvén, sok protestációja után is szidalmazván, ezen sértő szavaival provokálta hogy meg üsse, amindhogy egyszer meg is ütötte, és ezzel azért is nem hibázott hogy a panaszló Csorsza Jakab támadta meg szavaival.”

A bíró és a szenátorok meglepetéssel tapasztalták, hogy döntésük előtt a szemben álló felek időközben kibékültek. „A felek az alatt meg békélvén a Fórum ezen tárgyban továbbra belé sem avatkozott.” – olvashatjuk a Kereskedői Szék határozatában. Ez esetben tehát a fórum döntéshozóinak nem kellett felvállalniuk a békéltetés feladatát. A békéltetésre főleg akkor volt szükség, ha az egymással szembefeszülő személyek fontos tisztséget töltöttek be a Mercantile Fórum keretén belül. Ilyen volt többek között Cziffra Jakab és Czárán Antal közötti ellentét, amikor is a fórum kötelességének vélte a két fél kibékítését. A jegyzőkönyv szerint „Cziffra Jakab és Czárán Antal atyánkfiai egymás ellen való egyenletlenségekben nem tanál a Mercantile Fórum valóságos okot, mely hivatalok vagy becsületek ellen fel vétetnek és azért akármelyik ellen is büntetést mondhatna, hanem mind a Fórumnak tagjait inti ezen Marcantile Fórum hogy egymás ellen való szólalko-

zást kerüljék el, hogy az által hivatalokat ne kisebbsítsek, és a perlekedőket, s alattvalókat ne botránkoztatassák, mert valamint a tanácsbélieknek a köznép előtt személyje tiszteletben, hivatalja tartozik, úgy a tanács bélieknek is maguk viseletek által meg kelljenek érdemelni a tiszteletet, mindenik pedig maga alkalmaztatása szerint hivatalában mind addig megismertetik, mégis tartozik, míglen maguk viselete által megérdemli.” Hasonló esettel találkozunk 1842. február 10-én, amikor is Kiss Jakab örmény kereskedő Frunkutz Péter általi „megvertetéséért, s szidalmazásáért elégtételt kér.” Frunkutz Péter a következőképpen mutatta be az esetet: „amidőn egy a panaszosnak eladott szekér árát, s más tartozását megkérte volna, a panaszló által előbb szóval megdorgáltatott, azután lökdöstetett, annak utána a bé panaszoltatott is magát védelmezve öszve kaptak.” A fórum döntéshozóinak azonban sikerült a megbékélés irányába befolyásolnia a két felet még a határozat meghozatala előtt. A felek kibéküléséről a határozatban a következőket olvashatjuk: „Minek előtte ítélet alá bocsátatott volna mind a két felek önkéntesen megbékélvén oly formán, mi szerint Frunkutz Péter megismervén hibáját, ezen Mercantile Fórum színe előtt nyilvánosan Kiss Jakabot megkövette, mindazon által Kiss Jakab által eladott szekér dolgot Urmánzi János kötelezte magát a Frunkutz Péter Compániájával ki egyengetni.”

A fórumon nem mindig simították el a vitázó felek közötti ellentéteket. Halas Dávid és Urszuly István esetében a Kereskedői Szék már határozottan büntetett. Urszuly István örmény kereskedő azt panaszolta, „mai napon a midőn az utzán lefelé jött volna Halas Dávid

nagy káromkodások között reája támadván arczul csapta és veszedelmes élete ellen való fenyegetéseket tett, kéri az illő elégtételt ki szolgáltatni.” A határozatból alapos kivizsgálásra és megfontolt döntésre következtethetünk. „Mivel az ütés ki nem világosodott – olvashatjuk a határozatban – mindazonáltal maga sem tagadgya Halas Dávid, hogy hozzá csapott Urszuly Istvánhoz és karmolta is, sőt a Fórum előtt nem irtózott azt ígérni hogy meg veri, ha ellene áskálódik és ezzel az igazság ellen rugódozik, magának bírása akarván lenni. Most ugyan a meg érdemlett árestumot a Fórum megengedi azzal az ígérettel hogy ha még továbbra ilyen hibával fog vádoltatni, kétszeres büntetés alá fog vetetni, a Fórum taxáját 5 R forintot fizesse vissza Urszuly Istvánnak, és szidalmazásaiért kövesse meg.”

Az örménység számára a tettelegességet nemcsak a testi bántalmazás jelentette. Szerintük a megfontolatlan szónak, sértésnek, rágalmozásnak is befolyása lehetett az emberek közötti kapcsolatokra. A Mercantile Fórum jegyzőkönyveiben számos panasz esetében megtalálhatjuk a méltatlan, a nemtelen, közösségi kapcsolatokra káros, a büntetendő kijelentéseket. A jegyzőkönyvek viszont azt is tükrözik hogyan büntetik az erkölcsi normák ellen vétőket, mit lát súlyosnak az ítélelhozó és mit tekint bocsánatos bűnnek. A fórumhoz fordult többek között Polgár Jakab, aki azt panaszolta, hogy Kritsa Péter feleségét egy forzet keszkenő el orozásával vádolta. A panaszos azt kérte Kritsa Pétertől „hogy vagy állítását megbizonyítsa, vagy a panaszló feleségét a rossz hírből tisztítsa ki.”

Hasonló szigorral büntették az egyházi elöljárók rágalmozását is. Így az örmény

plébános, Jákobi István 1810. július 5-én azzal a panasszal fordult a Mercantile Fórumhoz, „hogy Tarisnyás János az örmény ecclesia curatorát betsülete ellen való túl motskos szókkal bestelenítette és azért illendő elégtételt kíván.” Mivel a rágalmozás nyilvánosan történt az örmény pap a következő személyeket adta fel tanúknak, állítása bizonyítására: „Dobribán Miklós, Csercsejés János, Azbé Thodor, Azbé Gergely, Gorové István, Dobribán István, Bokor Pálné, Isák Miklósné, Verterutz Chádárné, Vártus Mária, Sáska Antal, és Zakhariás Keresztes.” A tanúk kihallgatásáról, főleg pedig a kiszabott büntetésről a következőket olvashatjuk a fórum jegyzőkönyvében: „Az elő állított bizonyságok Tarisnyás Jánosnak több erköltstelen hibái között azt valják, hogy Tarisnyás Jánosnak szájából hallották légyen, hogy az fórum csak az kurváknak és latroknak térszen igazságot, és maga is gyermeket csinálván Várbet Jánoshoz fogja küldeni, mivel maga is Várbet János valóságos lator, és az örmény asszonyok latra, s több hasonló motskos szókkal mind az tisztelendő plébánust, mind Mercantile Fórumot illetvén valóságos botránkodást okozott, mind beszédével, mind cselekedeteivel, aki egy valóságos erköltstelen, hazug beszédű embernek bizonyítván, másoknak példájukra, hogy továbbra az erköltstelenségben ne gyakorolja magát, és betsületes életre térjen ez úttal jó 25 pálcza ütésekkel büntettetik, és 8^{ad} napig fogságban tartatván kenyéren és vízen böjtöljön, és ha botránkozató életében meg nem fog jobbulni az örmény lakosok közül ki fog vétetni.”

Az örmény közösség a **családot**, s ezen belül a férj és a feleség közötti kölcsönös tiszteletet tekintette a társadalmi és az er-

kölcsi élet alapjának. Talán példaértékű az a mód, ahogy a házastársak közötti, egymás iránti megbecsülésről fogalmaztak 1808. március 21-én „Zárug Márton és felesége Frunkutz Mária között való egyenletlenségben”. Ez alkalommal a fórum által „meghatározottat, hogy az asszony, amint egy betsületes asszonyhoz illendő, és az Isten is világi törvények megkívánják férjít megbetsülye, magát igazán és tisztán viselye, hogy alkalmatosságot ne szolgáltatson maga zabolátlan életével a viszontagos életre, e mellett a férj is köteles lészen feleségít illendőül megbetsülni, és néki szemre hányásokat/ mely legnagyobb oka az rossz életnek:/ nem tenni, és mindenik félnek eltittatit az olyan házakhoz való járás, melyek okozzák addig való háborgós életeteket, és e mellett élyenek csendes életet.”

A Mercantile Fórum a **szülők tiszteletét** is megkövetelte és szigorúan büntette azokat a felnőtt személyeket, vagy serdülőkorú ifjakat, akik konfliktushelyzetbe kerültek apjukkal vagy anyjukkal. „Bogdány Jánosné Fitzus Therésia – olvashatjuk az 1819. július 26-i jegyzőkönyvben –, hogy a fia Bogdán Lázár által meg kurváztatott, s öléssel fenyegettetett, s meg is ölettetett volna, ha más szomszédok nem ellenzették volna, azért illő satisfactiót, és jövendőbeli bátorságot kér.” A Kereskedői Szék igen szigorúan büntette az anyját nem tisztelő ifjút. A határozat szerint: „A panaszoltatott fiú erköltstelensége, és a panasz valósága megvilágosodván, meghatározottat, hogy ezért erköltstelen fiú most szenvedgyen 25 pálcza ütésekkel, az el vett derekajt adgya vissza, az panaszló édes anyát kövesse meg, s a felesége is publice intetessék meg a maga leányi

kötelességére, s az anyósához való hívségre s tiszteletra, a panaszoltatott pedig akkor el fog botsáttatni, ha 48 óra alatt jó kezeset ad arról, hogy az édes anyát megbetsüli azon és ezen ítélő szék bíráin bosszút nem áll, hanem betsületesen viseli magát. Határozottat különben mind gyilkoló szándékú rossz fiú a Tekintetes Királyi Bíró úrnak által fog adattatni közkereset alá való vettetés végett.”

A Mercantile Fórum keretén belül igen nagyra becsülték a tisztességet és a becsületességet. Gyakran adtak ki valakinek a becsületességéről ú. n. „testimóniumot” mely gyakran felért a dicsérő oklevéllel is. Ilyenszerű dicsérő elismerést kért Ursuly Lukátsné is fia magaviseletéről. A jegyzőkönyvben ezzel kapcsolatban a következőket olvashatjuk: „Ol-

vastatik Ursuly Lukátsné könyörgő levele melyben fiának Ursuly Kristófnak élete folytatásáról, s magaviseletéről kér testimoniumot adatni.” Kérésére a Fórum tagjai szinte egyhangúan fogalmazták meg a következő választ: „Amint közönségesen tudva vagyón betsületes élte, s viselete fojtatásáról hogy soha is eddig elő rossz társaságban nem elegyedett adassék testimonium.”

A fenti esetekből kitűnik, hogy a Mercantile Fórum nemcsak szervezetteliséggel tűnt ki, hanem azzal is, hogy tagjaitól megkövetelte az erkölcsös viselkedést és a tisztességet. A kereskedőktől és kézművesektől egy olyan értékrendet követelt, amelyben fő helyre került a közösség érdeke és az egymásért való felelősség tudata.

Fővárosi Örmény Klub

2010. szeptember 16. (csütörtök), 17 óra

Magyarok Háza, Budapest V., Semmelweis u. 1–3., I. emeleti Bartók terem

Műsor:

Mozgóképregény

– a Korbuly család XX. százada – filmvetítés (75 ’)

(Rendezte: Péterffy András, operatőr: Kurucz Sándor, szerkesztette: Korbuly Judit, gyártó: Dunatáj Alapítvány)

Beszélgető partnereink:

Korbuly Andrea – Korbuly János unokája, Korbuly Ádám – Korbuly János dédunokája, valamint Péterffy András rendező

A beszélgetést vezeti:
dr. Issekutz Sarolta

Rendezői: Fővárosi Örmény Önkormányzat
és az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

Április 24 – avagy mit üzen a genocídium?

A magyar állam a huszadik század kezdete óta mindig is kesztyűs kézzel bánt a török érzékenységgel. Például 1936-ban, amikor Budavár török alóli felszabadításának 250-ik évfordulójára emlékműveket állítottak a Várba. A Bécsi kapunál két egymással szemben álló emlékművet fedeztetünk fel. Baloldalt egy hatalmas méretű emléktábla hirdeti:

„In memoriam heroum christianorum, pro urbe Buda mortuorum”, míg jobboldalt, a keresztet emelő angyal talapzatán hasonlóképpen azt olvashatjuk, hogy Buda a szolgaságból a szabadságra támadt fel. Seholy szó arról, hogy itt törökök voltak 1686-ban, nem pedig portugálok, vagy bantu négek.

(A méltányosság úgy diktálja, hogy hozzátegyük: ugyanekkor építenek síremléket a Sziavus aga rondellán Ali Abdurrahman utolsó budai pasának, ráírván: méltó ellenfél volt... és ez nagyon helyes. De csak ebből a szimbolikus síremlékből tudjuk, hogy az ellenfél a törökök voltak.)

Miért is várjuk ezután, hogy a magyar állam ma elismerje az 1915-ös népirtást?

Mi van a háttérben? Miféle török érzékenységet kell így körülpátolgatni (s kellett korábban, 1936-ban is)?

Az egyik oka nyilván némi eredendő Habsburg-ellenesség volt, amely máig hat és valamiképpen a török-pártiság oldalára állította az országot (vagy annak egy részét). A másik ok azonban valamiképpen politikai, momentán aktuálpolitikai – de így lehetett ez korábban is. Törökország valamiért fontosabb nekünk, sem hogy a magyar állam kiállna másfél millió örmény meggyilkolása emlékéért. Hogy mik ennek az okai, csak sejthetem, de nem vizsgálhatom.

(Mert azt ugyebár, hogy Rákóczi befogadásáért, majd a 48-as szabadságharc számos alakjának törökországi befogadásért Magyarország cserébe ennyire hálás legyen, azt senki sem gondolhatja komolyan.)

Nézzük Örményországot. A mai Örményországot szinte körülöleli Azerbajdzsán; északon határos Grúziával, nyugaton-délnyugaton Törökországgal s csupán egy kis, délkeleti szakaszon Iránnal – amely szintén nem megnyugtató ország. Hogy mindebből miféle következtetéseket lehet levonni? Azt mindenképpen, hogy Örményországot többé-kevésbé ellenséges népek, országok veszik körül. Ellenségesek a szó alapvető értelmében: szerintük örményeknek valójában nem kellene létezniük.

Ezzel szemben Magyarországot nem veszik körül alapvetően ellenséges népek, országok: egyik szomszédunk sem áhítzik arra, hogy eltöröljön minket a föld színéről. Ez így van akkor is, ha sokan csak a szerb, román vagy szlovák nacionalisták szavait hallgatják és hallják meg.

A genocídiumot mi, örmények és mi, örmény származásúak sokszor emlegetjük. Együtt élünk az emlékével. De most beszéljünk azokról a dolgokról, amelyek azóta, esetleg éppen mostanában történnek. Azokról a dolgokról, amelyek szinte szó szerint körülvesznek bennünket, és nemcsak április 24-én.

Legalább néhány szó erejéig azonban fel kell idéznünk, mi is történt 1915. április 24-én. Fel kell idéznünk, mert magyar honfitársaink közül sokan nem tudják. Nem, hogy dátumszerűen nem tudják, hanem magát a tényt sem nagyon ismerik. Nos, 1915. április 24-én éjjel Konstantinápolyban körülbelül 250 örmény értelmiségit letartóztattak s még aznap éjjel ki is vé-

gezték őket. Ezt a napot tartjuk a hivatalosan meginduló örménygyilkolás emléknapjának, amely az elkövetkezendő másfél-két év során körülbelül másfél millió örmény pusztulását sodorta magával. (Ez volt Hitlerék előképe 1939 decemberétől, a Varsóban végrehajtott, úgynevezett „A-B action” során: kiirtani az ellenség értelmiségét a fővárosban.)

Népiártás volt ez – mondjuk mi. Mi, örmények, és mi, örménymagyarok, valamint még sokan a világban, összesen huszonkét ország.

Szó sincs népiártásról – mondják a törökök. Csupán néhány hazaárulót és kémet végeztek ki, akik akadályozták a török hadsereg háborús tevékenységét, például a Dardanellákat meg akarták nyitni az ellenség – ez esetben az angol, orosz és francia – csapatok előtt. Ezzel kapcsolatosan pedig óhatatlanul sor került az örmény népesség kitelepítésére, elsősorban a szíriai sivatagban fekvő Deir ez-Zor (mai nevén Dayr az-Zawr) városába. Az, hogy a mai Szíriában fekvő városhoz vezető sok száz kilométeres, sivatagi úton a mindennemű ellátmány nélkül hajtott menetek elpusztultak, részletkérdés. A sok egyéb iszonyat ugyancsak részletkérdés.

Arról már ne is beszéljünk, hogy igen sok helyen – a mai Törökországon belül is, az örmény otthonokban – rémületes mészárlásokra került sor. Sok-sokezer örmény viszont elmenekült, Európa felé. Ma az örmény szórványvilág tekintélyes részét az 1915-ös menekültek alkotják. Csatlakoztak a korábbi örményülözések leszármazottaihoz, akik közül sokan már a nyelvet sem tudják, de él bennük az örménység tudata. Miről van szó?

Idézzük fel II. János Pál levelét, amelyet még örményországi látogatása előtt, 2001. február 2-án írt:

„Az örmény közösség keresztségével, ami a polgári és a katonai vezetők megtérésével kezdődött, a nép új identitása született, mely az örménységnek elválaszthatatlan sajátossága lett. Attól kezdve lehetetlen volt örménységről beszélni anélkül, hogy annak ne lett volna lényeges része a Krisztusba vetett hit. Sőt, maga az örmény kultúra rendkívül erős indítást kapott az evangélium hirdetésétől: az örménység egészen sajátos karaktert adott az evangelizálásnak, s ugyanakkor az evangélium hirdetése nagyon erős indítást adott a nemzeti kultúrának.” Tovább: „A Szent Szahak katolikussal együttműködő Meszrop Mastoc műve, az új ábécé lehetővé tette az örményeknek, hogy a szírek és a görögök kultúrájának, teológiájának és lelkiiségének legjobb elemeit fogadják be...”

Ez az értékteremtés, ez a lelkiület számos, környező népek nem tetszett. A terjeszkedés, a másvallásúak elnyomása, kiirtása kísérte az örmény népet igen sok évszázadon át. Ahogyan ismét csak II. János Pál idézett levelében írja:

„...sokszor történtek hasonló dolgok, egészen a 19. és 20. század fordulójának örményirtásáig, melynek csúcspontja 1915-ben volt, amikor az örmény nép soha nem látott erőszak áldozata lett. Ennek fájdalmas következményei mind a mai napig láthatók az örmény szórványokban, ahova sokaknak menekülniük kellett. Emlékeztük nem halványodhat el.”

„Emlékeztük nem halványodhat el.” – Nos, a magyar tudatban, köztudatban elhalványodott. Sőt, jószerivel föl sem sejtett. Alig tud róla valaki valamit, s amit tud, az is alapvetően egy regényből, tehát egy irodalmi fikcióból táplálkozik: „Igen, valamikor én is olvastam *A Musza Dagh* negyven napját...”

1915-ben például éppen a törököknek, pontosabban az Ifjútörökök mozgalmának, az itihadoknak sikerült megszerezniük a kurd népesség támogatását, amely sajátos katolikusságban él; de melléjük állt a mohamedán vallású azeri népesség, bizonyos mértékig pedig a grúz (amúgy ortodox keresztény) népesség is. Magyarán: felekezetre való tekintet nélkül szinte mindenki.

Alapvetően szó sincs tehát vallási indítékról – vallási köntösbe bújtatott indulatokról annál inkább. Még pontosabban: a másság elviselhetetlenségéről van szó, arról, hogy az emberek – különösen, ha szegények, ha nyomorognak – igen könnyen ugranak egy bizonyos jelszóra: „amazok a hibásak”!

Igen, az örmények „hibásak” voltak, mert igyekeztek rendet tartani a házuk táján. Az örmények hibásak voltak azért is, mert jó gazdaként, jó kereskedőként, jó tudósként némi tekintélyre, esetleg vagyonra tettek szert, ugyanakkor tartották vallásukat. Ráadásul már a korábbi évszázadokban elvitték kultúrájukat messzi földre – akár menekülteként is –, például Velenecébe a mechitaristák, például ide, a Kárpát-medencébe később „egyesült keresztény” bevándorlók. Ahogy II. János Pál írta: „az evangélium hirdetése nagyon erős indítást adott a nemzeti kultúrának”.

Ismétlem: népek estek egy népek, emberek egy másik féle embernek.

Fölmerül azonban ezzel kapcsolatban egy kérdés: ki emlékezik?

A kérdést ezúttal az egész világ viszonylatában teszem föl. Tehát: elég-e a genocídium egyik rész-eseményét feldolgozó Franz Werfel-regény? Elég-e Atom Egoyan filmje? Antonia Arslan könyve? Röviden: elég-e, ha mi örmények és mi, örmény származásúak emlékezünk? Meg

még néhány, tisztességesen gondolkodó ember? Van-e perspektívája, kifutása a mi emlékezésünknek? Vagy megmarad családi keretek között? Megmarad a gyermekek, unokák körében? Persze, elsősorban ott kell megmaradnia, és elsősorban mi magunk vagyunk felelősek azért, hogy leszármazottaink soha ne feledjék 1915. április 24-ét, valamint az előtte és utána történeteket. (És persze ugyanúgy, ahogy korábbi, vagy későbbi népiártásokat sem feledhetünk! Sem olyanokat, amelyek velünk estek meg, sem olyanokat, amelyek másokkal.) Hiszen minden népiártás egy tőről fakad: ez a Káin lendülete Ábel ellen, akinek az áldozatát – úgymond – az Úr szívesebben fogadta.

De ha az áldozat önmagunkért való – ha tehát csupán szűk, egyéni érdek miatt hozzuk –, akkor biztos, hogy az Úr szívesen fogadja? Vajon, az a török fiú, aki Hrant Dinket, a féltörök-félmörmény újságíró 2007-ben meggyilkolta, áldozatot hozott? Hiszen Ogiun Samas bőrtönt kockáztatott a gyilkossággal, azaz – úgymond – „áldozatot hozott”. (Én viszont tudom, hogy az áldozathozatal másról szól. Az áldozat semmiképpen nem mások elpusztítása, akár a saját pusztulásunk árán is... az áldozathozatal valami más.)

Mindent meg kell tennünk nekünk, örmény identitásúaknak azért, hogy valamilyen – bizonyára lassan – a világ megismerje az örmény nép szenvedéseit.

Kérdés, hogy mit tegyünk? Beszéljünk róla? Igen, beszéljünk a magunk genocídiumáról és a másokéiról. Írjunk róla? Igen. Csináljunk róla filmet? Igen. Zenéljünk, készítsünk szobrokat, vagy mit tudom én, mit... igen!

Különös dolog, hogy például Izrael népe – amely rákényszerül, hogy az ellenséges arab-mohamedán tömegektől körülveve le-

hetőleg jó kapcsolatokat ápoljon Törökországgal – saját jóérzése ellenére inkább nem beszél az örmény genocídiumról. Nem akarja sérteni a törökséget. (Részben ugyanúgy, akár Magyarország.) Még különösebb azonban az, hogy míg a holokauszt egyes számú előidézője és végrehajtója, a németiség leszámolt a múltjával és őszinte kapcsolatokat tud ápolni a zsidósággal, addig a törökség mindegyre egyszerűen képtelen az örményekkel szemben. Mindeddig legalábbis.

Nekünk tehát beszélünk kell a genocídiumról.

Számomra erről szól április 24-e. Arról, hogy ez a nap akkor lesz igazán az emlékezés napja, amikor nemzetek, országok

meghajtják a fejüket. Elsősorban persze az én hazám, az én nemzetem hajt fejét – szeretném remélni.

Nem arra gondolok, hogy „mártír nemzetek világa”-vá váljunk –, de arra igen, hogy tiszteljük egymást, hogy vegyük tudomásul: neki is fáj valami. Félvállról vételel, gyűlölködés, vádaskodás, mondvacsinált képzetek... bármi efféle csak ront a viszonyainkon.

Úgy érzem, mindez ma ugyanolyan fontos, mint lett volna akkor, 1915. április 24-én, amikor népek estek egy népnek, emberek egy másik féle embernek. Politikusoktól felbószítva. Fontos ez akkor is, ha bármennyire szegények, nyomorultak vagyunk.

dc

Magyarörmény voltam Bécsben

Bécs. Az egykori király és császárváros. Vonzereje ma is óriási. Hangulata „gemütlich.” Nézem a meghívót, az első független Örmény Köztársaság kikiáltásának 92. évfordulója alkalmából invitál Dr. Ashot Hovakimyan nagykövet úr.

Az európai örmények otthonába, a minket képviselő nagykövetségre. Bécsbe. Örömteli várakozással indulunk útnak. Bécsbe érve egy szálloda portáján kérek segítséget. Segítenek. Úgy ahogy ebben a városban szokásos.

A recepciós kinyomtatja az útvonalat a célig. Nézem és örömmel veszem tudomásul, hogy a schönbrunni kastély szomszédságában leszünk mi örmények.

Az örmény nagykövetség épülete is igazodik környezetéhez, stílusos, hívogató. Kívülről. Belülről otthonérzetet sugall. Nagy családként örülünk egymásnak szerette Európából.

A nagykövet úr jóságos családfőként üd-

vözöl és feleleveníti budapesti látogatását. Nagyon jól érezte magát, szívesen jön máskor is. Természetesen invitálok.

A fogadás jó lehetőséget nyújt a barátságok megkötésére, felelevenítésére. Így tudunk hosszasan beszélgetni más küldöttségekkel is.

Meglepő volt számomra, hogy Európa nyugati diaszporáiból is eljöttek sokan.

Nagy a világ, ennyire szétszóródtunk.

Egy-egy ilyen találkozó újra közelebb hoz minket egymáshoz. Ez az örömteli érzés alakult ki bennem, amikor a búcsúra került sor.

Visszafelé természetesen a schönbrunni szépségeket is útba ejtettük, majd egy nagyon szép és tartalmas nap emlékével gazdagabban, örménységünkben megerősödve érteztünk haza.

Wertán Kinga

Terézvárosi és Fővárosi
Örmény Kisebbségi Képviselő

Nagyboldogasszony napi búcsú augusztus 15-én Erzsébetvárosban

Zsúfolásig megtelt a nagy hőség ellenére az erzsébetvárosi nagytemplom. Dr. Jakubinyi György gyulafehérvári érsek, örmény apostoli kormányzó idén is megtisztelte a kis örmény katolikus közösséget részvételével. A szentmisét Szakács Endre szamosújvári plébános, vikárius celebrálta Babota Ferenc medgyesi és erzsébetvárosi plébánossal, szentbeszédet mondott Adorján Gábor szentágotai plébános. Az ünnepi szentmise fényét emelte a gyergyószentmiklósi vörösköpyegesek felvonulása és a szamosújvári, a gyergyói és medgyesi egyházi kórusok közreműködése. A 35 fok ellenére sokan vettek részt a körmeneten is, majd megközelítőleg félszázan a szeretetvendégségen Erdély különböző részeiből és Magyarországról. Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület elnöke idén is részt vett a búcsún ugyanúgy, mint az elmúlt 15 év során.

M

Szentbeszédet mondott Adorján Gábor szentágotai plébános

A szentmisén zsúfolásig megtelt az erzsébetvárosi nagytemplom

Az erzsébetvárosi virtuális örmény múzeum tájékoztatójából:

Az Erdélyi Örmények Múzeumi Gyűjteménye Erzsébetváros, Szeben megye

Az erzsébetvárosi (Szeben megye) Apafi kastély három termében és tágas előterében, a Romániai Múzeumok Országos Hálózatának és partnereinek segítségével megnyílt az Erdélyi Örmények Múzeumi Gyűjteménye. A gyűjtemény létrejöttének háttéréül az Erzsébetvárosi Örmény Közösség Újraélesztéséért program (A.R.C.A.) szolgált.

A gyűjtemény az Erdélybe települő örmények poggyászaiban szimbolikusan megjelenő emlékeket és emléktárgyakat mutatja be. A képek, eszmék, tárgyak és fotográfiák az erdélyi örmények történelméről, vallásáról és magánéletéről meséinek. Egy olyan közösségről, amely a romániai, történelmi örmény diaszpóra sajátos színterét képezi. Miért? Mert katolikus, magyar nyelvű, a Habsburg birodalom által hivatalosan is elismert közösségről van szó.

A kiállítás pillanatfelvétel érkezés és indulás között. A termekben bemutatott bőrdöngők az összecsomagolás / kicsomagolás szakaszait, a beköltözés és letelepedés, illetve szétszóródás és száműzés váltakozását jelenítik meg.

Magánélet

Az erzsébetvárosi örmények magánéletét bemutató terem poggyásza a Szentpétery, Dániel és Bakk-Calinescu családok emlékeit hordozza. A nemes Szentpétery család hat generációját átfogó fényképeket, a „Béla Albert” büfé (Dániel család) üdítőinek és édességeinek kavalkádját, az egykori örmények meséibe csomagolt tár-

Apafi kastély főbejárata

gyakat, könyveket és recepteket (Bakk-Calinescu család) láthatunk itt.

A tárgyi vagy multimediális gyűjtemény mindezeket az erzsébetvárosi, szamosújvári, gyergyószentmiklósi vagy szépvízi örmény otthonok részleteivel egészítik ki: védelmező szentképekkel díszített barokk homlokzatok, boltozott épületbelső, elegáns nők, férfiak, gyermekek arcképei, bútorok, személyes vagy dekoratív tárgyak, egy zongora...

Vallás

Az örmény közösség vallásának szentelt terem identitásuk és hagyományaik megmaradásának fő tényezőjét, az örmény katolikus egyházat mutatja be.

Az örmények hitüket művészi, kivételes szépségű miniatúrákban is megjelenítették. A gyűjtemény „poggyászaiban” több évszázados, igen kifinomult kalligráfiával és miniatúrákkal díszített kéziratok digitális másolatait találjuk, amelyek az örményeket önazonossá-

guk értékes megjelenítőiként kísérték Kilikiából, a Krím félszigetről vagy Ciprusról, Lengyelországon és Moldván át, Erdélybe vezető szakadatlan vándorlásuk során. Az erzsébetvárosi örmény közösség a XVIII. század közepén 34, arannyal befuttatott oldalakat tartalmazó kódexet (vallásos tárgyú kéziratot) küldött a Vatikánba. Minderről az itt található „csomagokat” felnyitva tudhatunk meg többet.

Apafi kastély belső udvarán kézműves vásár az erzsébetvárosi napok alkalmával

Történelem

Az erdélyi örmények történelmét bemutató terem egyben Erdély történelmének is teret ad. 1671-ben I. Apafi Mihály fejedelem, egybe az 1552-ben épült kas-

Felhívás!

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület felkéri főleg az Erzsébetvárosból elszármazott családokat, hogy családi dokumentumtárakból, fényképeikből, a város, a család múltját megelevenítő dokumentumok digitalizált változatát, azok leírásával együtt, az egyesület részére megküldeni szíveskedjenek. Az így összegyűjtött dokumentumokat továbbítjuk a digitális múzeum számára, hogy bővítsük annak anyagát az örmény gyökerű magyarok múltjának minél szélesebb megismerése céljából.

A szerk.

tély ura, engedélyt adott 3000, Moldvából menekült család letelepedésére. Az örmény családok szinte minden erdélyi településen poggyászt bontottak, és a közösség érdekébe kifejtett tevékenységük elismeréseként különleges, szabad királyi város rangot nyertek Szamosújvárnak (Örményváros, Armenopolis), és Erzsébetvárosnak (Elisabethopolis).

A gyűjteményben megtalálhatók I. Apafi Mihály fejedelem és Mária Terézia arcképei, néhány kiváltságlevél digitális másolata, és további a város udvaraiban szétzóró történelmi emlékek is.

*

Erzsébetváros a Segesvár és Medgyes közötti úton található (E20) 20 km

Látogatási időszak:

Kedd-vasárnap 10.00–15.00 (Hétfő zárva)

Kapcsolat: Angela Ivan

Tel:0757030171

További információ:

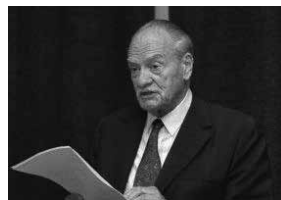
www.muzeularca.ro

Viziné Debreczy Ildikó

Egy magyarbarát francia diplomata

Dr. Száva Tibor Sándornak, az Erdélyi Örmény Gyökerek Füzetek július–augusztusi számában megjelent írásából értesültem, hogy a Trianoni békediktátum 90. évfordulója alkalmából, Párizsban a tiltakozó nagygyűlésen felolvasták Dr.

Bernard Le Calloc 'H

Bernard le Calloc 'H párizsi professzor „Nemcsak a magyaroknak fáj Trianon” címmel írt levelét.

Úgy hiszem sok olvasó elgondolkodik azon, hogy mindezeket egy francia nemzetiségű ember írta. Tudni kell azonban azt, hogy a professzor úr nemcsak szavakkal fejezi ki érzéseit ezzel a történelmi igazságtalansággal szemben, hanem egész eddigi életével és munkásságával igazolja a magyarság iránti rokonszenvét.

Már évek óta levelezem Vele, és most már személyesen is megismerhettem a tudós professzort, aki 2010. július 3-án, Marosvásárhelyen átvehette a Székely Nemzeti Tanács által adományozott Gábor Áron díjat.

Eddigi ismereteim és az ott elhangzott laudáció által megértettem azt a gondolatát, hogy nemcsak a magyaroknak, hanem sok jóérzésű és igazságszerető franciának is fáj, ami Trianonban történt. Talán éppen ezért foglalkozott a professzor úr oly sokat a magyarság, a székelység kimagasló egyéniségei munkásságának kutatásával.

A körülmények úgy hozták, hogy több évig Gödöllőn a premontrei gimnáziumban tanított francia nyelvet, majd a budapesti francia követségen teljesített szolgálatot. Végül tanácsos volt a francia parlament felsőházában.

Magyarországi tartózkodása alatt tökéletesen elsajátította a magyar nyelvet – felesége szónoki magyar lány volt – és kint tartóan kutatta történelmünket, hagyományainkat, nagyjaink életét és munkásságát.

Történelem-íróként számos cik-

A Trianoni kastély

ket, tanulmányt közölt, több mint 300 foglalkozik Kőrösi Csoma Sándorral.

Legutóbbi könyvei: *Új adatok Kőrösi Csoma Sándorról*, Akadémiai Kiadó, 1998. *Kőrösi Csoma Sándor útnaplója*, Püski Kiadó, Budapest, 2000. *Le Dictionnaire Tibétien D'Alexandre Csoma De Kőrös*, Editions Accordia, Budapest, 2000. *Magyar sorsok Párizsban*, Váci Városvédők Egyesülete, 2007. *Kőrösi Csoma Sándor élet-*

útja korabeli grafikákon és mai fényképeke, Váci Városvédők Egyesülete, 2009. *Correspondance avec Pierre Marzell au suet d'Alexandre Csoma De Kőrös De 1990 a 2007*, Gluphe Editions, Paris, 2009.

Legújabb könyve: *Dr. Gróf Klebelsberg Kunó finnugor politikája*, Gróf Klebelsberg Kunó alapítvány, 2010.

Dr. Bernard le Calloc 'H számos cikket, tanulmányt írt a magyar történelem „fehér foltjairól”. Ugyanakkor számos olyan írást tett közzé a francia és a nemzetközi sajtóban, amelyben szót emelt az elszakított területeken élő magyarság védelmében. 2006-ban két könyvet adott ki a székelyekről és a csángókról a francia közönség számára. Munkássága irodalmi, történelmi, nyelvészeti, földrajzi és néprajzi ismeretekkel gazdagít. Számunkra különösen fontos, hogy a magyar mellett a francia történelemírás eddig nem, vagy alig használt forrásait és eredményeit használja fel, a történelmi tények pontos és valószerű megvilágítására.

A professzor úr munkásságát Magyarországon és Erdélyben is nagyon nagyra értékelik. A Magyar Köztársaság Érdemkeresztjét, valamint a Kovásznai Kőrösi Csoma Sándor Közművelődési Egyesület kitüntetését mondhatja magáénak, valamint a Gábor Áron-Díjat.

Engem, mint Kőrösi Csoma Sándor többgenerációs oldalági leszármazottját Édesapám családja révén, valósággal csodálattal tölt el a professzor úr elszántsága a magyar történelmi múlt és a kimagasló erdélyi személyiségek életének és munkásságának kutatásában elért értékes eredményeiért.

Kolozsvár, 2010. július 21.

Viziné Debreczy Ildikó

végzettsége szerint pedagógus, pszichológus és speciális irányultságú pszichopedagógus, már 37 éves gyógypedagógusi múltra nézhet vissza.

Örmény gyökereiről a Füzetek X. évfolyamában, a 121. számban (2007. március) írt nekünk, a Székelyörmény családi gyökerek nyomában című írásában. Írása olvasható még a 2008-as évfolyam novemberi számában is, Emlékek nyomában címmel. A kolozsvári Hallássérültek Magyar Nyelvű Intézetét 1984 – 1997 között igazgatta, 1994-ben az ő közreműködésével jött létre Kolozsváron a Providentia-Gondviselés-Fürsorge Egyesület, melynek elnöki tisztjét is betölti, 1996 óta. Sok szakmai publikáció szerzője, s gyakran megfordul előadóként konferenciákon és egyéb fórumokon. Több díj, elismerő oklevél nyertese, s előadó a kolozsvári Babes-Bolyai Egyetem speciális pszichopedagógiai szakán. Tagja az Erdélyi Pszichológiai Szemle szerkesztőbizottságának.

Pavlov Boris

Eleméri nemesség

(19. rész)

1848 augusztusában Becskereket teljesen körülfogták a szerb felkelők: délen, Perlasz környékén, a tomaseváci tábor, az alibunári tábor; nyugaton, a Tiszánál sok felkelő volt, akik összeköttetésben álltak a szenttamási táborral. Mindezek a táborok jól fel voltak fegyverezve osztrák fegyverekkel. A perlaszi táborban 8000 felkelőt helyeztek el. Parancsnokuk Drakulity Pavle császári tiszt volt, aki előzőleg a határőrségnél szolgált tiszti rangban.

Az előállt helyzet rákényszerítette a magyar kormányt, hogy gyorsan és energikusan intézkedjen.

1848. szeptember 1. éjjelén Becskerekről elindult a honvédsereg Kiss Ernő vezényletével. A sereg egy része átkelt a Begán, a mai muzslyai híd helyén, délre vonult, a sűrű nádas védelme alatt haladt a lázadók felé. A sereg másik része Écskán keresztül, az idvori úton érkezett Csenta közelébe.

Az ütközet a hajnali órákban kezdődött és 8 óra körül a lázadók leverésével végződött, de Drakulitynak sikerült elmenekülnie.

Ennek az ütközetnek nagy híre ment egészen a császárig eljutott, aki Kiss Ernőt a győzelméért magasabb tiszti rangba léptette.

A perlaszi tábor szétverése lehetővé tette a magyarok bevonulását Dél-Bánátba. Ernő nem használta ki győzelmét újabb hódításokra, közben viszont Beckserekre, valószínűleg azért, mert Becskereket továbbra is fenyegették a felkelők és a lázongó parasztok,

meg azért is, mert a temesvári parancsnokság ellenszegült a magyarok átkelésének a határon, amely elosztotta a meggyét és a katonai határt.

A tábor szétverése után, Sztratimirovity Bácskából (ahol az ütközet alatt tartózkodott) áttért Bánátba azzal a céllal, hogy megtámadja Becskereket Aradac és Elemér felől. Szeptember 12-én egy kisebb csoport felkelővel Tarasnál átkelt a Tiszán, remélve, hogy szerbeket toboroz a támadásra, de ezt a lakosság elutasította, azzal az indokkal, hogy sok a munkájuk a földeken.

Tekintettel arra, hogy Eleméren nagyobb garnizon létezett, Sztratimirovity nem merete megtámadni Becskereket. Váratlan esemény történt. A hír hallatára, hogy Aradac felől újabb felkelők érkeznek, Esterházy gróf hadseregével harc nélkül kivonult Elemérről és a kastélyból. Ez a döntése érthetetlen volt, mivel Kiss Ernőnek személyes jó barátja volt. Döntésének okát a mai napig sem tudják megfejtani.

Sztratimirovity bevonult Elemérré, azonban a kastélyt nem bántotta. Az Aradac felől érkező szerb felkelők csoportját ezt megelőzően szétverte a magyar honvédség. Ezek után a kastélyt nagy kár érte, a padlókat felszaggatták, az ajtókat betörték, sok ruha és ágynemű eltűnt, a szekrényeket feltörték és a drága kínai porcelán és ebédlőszervizt ellopták. Tény, hogy ezt nem a felkelők tették, de a bűnösökre a mai napig nem derült fény.

Kiss Ernő 1848. szeptember 14-én értesítette a temesvári parancsnokságot, hogy

a szerbek betörték eleméri kastélyába. A kár 100 000 forint volt.

Esterházy cselekedetének megítélése a katonai bíróság feladata volt. Ernő azonban Esterházy viselkedésével nem sokat foglalkozott. Ennek oka a barátságuk volt. Kritikai észrevételét megtette feléje, és Esterházy a továbbiakban kikerült Kiss parancsnoksága alól. Mindezek után előléptették, majd elhagyta a magyar hadsereget. Átállt az osztrákokhoz, és harcolt a magyar honvédelem katonái ellen.

Ebből az időszakból a Bobor és Dániel családról nincsenek feljegyzések. Az feltehetőleg, hogy átköltöztek Becskerekre.

Időközben a lázadók csapatait parancsnokaik Taras és Csurug felé vezényelték, ahol sikeresen harcoltak. Az egyre szaporodó felkelések arra kényszerítették Ernőt, hogy megsemmisítő csapást mérjen rájuk. Így történt ez július 23-án is Uzdinnál és Pancsovánál, augusztus 3-án Neuzinnál, augusztus 5-én Száracsánál és Eszterházánál, augusztus 19-én újra Tarasnál és augusztus 28-án újra Écskánál. A katonai bíróság állandóan ülésezni kényszerült és sok halálbüntetést osztott ki, amit végre is hajtottak, de ez sem állította meg a felkelőket.

E történetek során a magyar kormány még mindig békés úton akarta megállítani a lázadást, de eredménytelenül. A bécsi udvarban minden magyar minisztert forradalmárnak tartottak, kivéve Mészáros hadügyminisztert, akinek megkegyelmezték. A bécsi udvar még mindig nem volt tisztában azzal, hogy mi történik a délvídeken. Ferdinánd király ugyan Kiss Ernőt tábornoknak léptette elő 1848 szeptemberében, de Ernő már előtte esküt tett a magyar kormánynak és így első tábornoka lett az 1848-as forradalomnak.

Ernő hivatalos távollétében a felkelők nem nyugodtak, lázadást szerveztek: Ürményházán, Szent Jánoson, Száracsán, Zsigmondfalván, Újbecsén, Ilándsán, Basahidon, Melencén és Kikindán.

November végén Ernő visszatért és átvette a parancsnokságot Vettertől. Egy időben a lázadók összegyűltek a tomaseváci táborban, amelyet Kiss és Damjanich csapatai megsemmisítettek. December 15-én az éjjeli ütközetben Jarkovácánál Knityanint menekülésre kényszerítették, a falut felgyújtották, a lakosság java részét kivégezték, mint felkelőket.

Karakterisztikus eset történt Kumándnál. Elemér felgyújtása után Kiss elindult Kumánd felé, de a kumándi küldöttség a határban megállította és arra kérte, hogy Kumándot ne bántsa. Ernő eleget tett kérésüknek.

Hogy a felkelőket szétverje, Ernő elindult Pancsevó felé, de ez a hadjárat kudarcba fulladt. Ugyanis najdorfi győzelme után Pancsovánál rákényszerült a visszavonulásra. Ez a sikertelenség tisztjeinél elégedetlenséget okozott.

A pancsovai hadjárata után véget ért Kiss Ernő sikeres hadjáratai. Vizsgálat indult Kiss ellen, de Damjanich ezt diplomatikusan lezárta és ezzel a történetek így el lettek felejtve.

Kiss Ernő katonai vezetői szerepe véget ért. Ezt a tényt Vukovics oldaláról Ernő lojálisan elfogadta, de ez nem térítette el hazafiasságától. A honvéd kormány előléptette és fővezérnek nevezte ki, mely feladatát 1849. február 1-én kezdte meg.

Kiss Ernő eddigi parancsnoki teendőit Damjanich vette át, Kiss pedig Budapestre utazott és jelentkezett Kossuth Lajosnál, a honvédelem kormányzati vezetőjénél. Ettől a naptól kezdve Kiss hűen és kitartóan Kossuth mellett volt, akitől felada-

tokat kapott a kormányban. A kormány javaslatára másodfokú érdemrenddel jutalmazták.

Ezekben a napokban, 1849. március 15-e után, az addigi hadügyminiszter, Mézáros Lázár lemondott, a felkínált tárcát Görgei Artúr nem fogadta el, és így ebben a legkritikusabb időben a feladatokat Kiss vállalta el. Ezzel ő lett a hadsereg főparancsnoka.

De a kegyetlen kibontakozás már egészen közel volt.

A temesvári ütközet elvesztése után 1849. augusztus 11-én az Arad mellett Világoson közleményt tettek közzé, amelyben az állt, hogy Kossuth lemondott és az egész hatalmat Görgei Artúr vette át, aki összehívta a katonai tanácsot, amelyen az a döntés született, hogy a honvédség leteszi a fegyvert Rüdiger orosz lovassági tábornok előtt. Ugyanezen a napon a magyar hadsereg letette a fegyvert, a tisztek és Kiss Ernő jelenlétében.

Ezt az eseményt követően Kiss a többi tiszttel együtt részt vett a Rüdiger-nél rendezett ebéden, és az ebéd után, kísérettel Nagyváradra vitték Ernőt, innen Sarkadra, majd Gyulára és végül Aradra, a börtönbe.

A börtönrend szigorú volt. A rabok nem beszélgethettek családtagjaikkal, de a levelezést az aradi börtön parancsnok engedélyezhette. Egyedül Kiss Ernőnek volt megengedve, hogy használja saját evőeszközét, és hogy minden nap levelet írjon.

A börtönben való tartózkodása alatt szelleme nem csökkent, hitt a kiszabadulásban, buzdította társait, hogy ez csak megfélemlítés, és hogy hamarosan szabadlábra helyezik őket. Reménykedett sógora közbejárásában és hitt Haynaunak is, aki nagyon jó ismerőse volt.

A börtönből 1849. szeptember 26-án levelében ezeket írja leányának: „Ne ál-

modjatok többet arról, hogy még egyszer látni fogtok és beszélgettek velem. Életünk napról-napra rosszabbodik, egy percre sem kapunk friss levegőt, még a folyosóra sem mehetünk ki. Megbetegedett a májam a friss levegő hiánya miatt és most már hajlandó vagyok belenyugodni a megbecsztelenített életembe. Ha hoztál valamit, írd, de arra kérlek drága Rózsám, hogy csak szépről írd, de ha másról van szó, ne írd, mert idegeim nagyon megfeszültek és még nehezebb lenne. Én a rossz hírek nélkül sem eszem, sem alszom. Tehát, kímélj meg, ne írd semmiről sem, ami nem bátorító. Ha tudod, szerezd be a szeptember 21-ei, 22-ei és 23-ai újságokat. A boron és kenyéren kívül semmi sem hiányzik. A kosaradat küldöm vissza. Ha tudsz, beszélj a vizsgálóbíróval. Sokszor csókol apád, Ernő, ki holtáig szeretni fog. Tehát eljöhetsz, a parancsnok engedélyt adott rá. Itt küldöm az engedélyt.”

Ez volt utolsó előtti levele a börtönből, az utolsóban pedig ezt írja: „Az Istennel való megbékélés asszonyokhoz méltó. Ezért arra kérlek, ha egy kicsit is szeretsz, vigyázz az egészségedre, magadra és családodra, ki annyira szeret. Ernő”

E levél után Ernőt vasba verték, majd október 5-én 9 órakor neki és a többi rabnak felolvasták a halálbüntetésről szóló ítéletet. Ezek után visszavezették őket céljukba. Az őrséget megerősítették és napi parancsban kiadták kivégzésük végrehajtását. Megtiltottak minden találkozást, kivéve a papot. Mindannyian láncra verve voltak és eluralkodott rajtuk a közömböség. Egyedül Ernőn nem látszott csüggedés, ki még mindig bízott abban, hogy ez csak megfélemlítés. De este már látszott rajta, hogy megbékült sorsával.

Megvirradt és a cellák előtt megjelentek a hóhérok. Kivezették őket és újból felol-

vasták a halálbüntetést. Megkötözték őket öt lépés távolságra egymástól, majd elhangzott a parancs. Minden rab előtt 3 katonát állt.

Újra elhangzott a parancs, kardvillanás majd sortűz.

*

Egy idő után, egy bizonyos összeg kifizetéséért Kiss Ernő holttestét a legnagyobb titokban exhumálták, majd Katrinára szállították, ahol a családi sírboltban temették el testvére és nagybátyja mellé.

Teljes huszonhárom év után, 1872-ben földi maradványait Katrináról Elemérré szállították és katonai tiszteletadás mellett a családi kriptában helyezték örök nyugalomra az eleméri Szent Augusta templomban.

A háború viharának elcsendesülése után, 1849-ben a kormány a felkelőket szárazolta, de a következményeket megérezte Dániel Augusta is.

A háború idején Augusta kitűnt, mint jó ápolónő, aki az eleméri kastélyban gyógyította a sebesülteket. A háború végén, 1849-ben Temesváron letartóztatták és börtönbe zárták. Az állandó kihallgatásokon arra kényszerítették, hogy árulja el hol van Szent István koronája. Minden kérdésre és fenyegetésre nemmel felelt.

Két hónapot töltött a börtönben, majd házi őrizetben tartották az eleméri kastélyban, ahol két évet töltött teljesen elszigetelve.

Az aradi kivégzés után Kiss Ernő birtokait elkobozta a pénzügyminisztérium, majd az igazságügyi minisztérium rendeletére 1849-ben átadásra kerültek Ludovikusz Pirat de Bihainnak, Bánát kormányzójának, aki Csekonits gróf leányát vette feleségül. (Ludovikusz 1862-

ben Budapesten egy balesetben vesztette életét, az eleméri katolikus temetőben temették el. A II. világháború után a sír feltörték és kirabolták.)

1867-ben a magyar kormány rehabilitálta Kiss Ernőt, és vagyonát visszaszámaztatta örökösökének. Csak az eleméri birtok 12 000 hold földet tett ki, amelynek értéke 5 millió forint volt.

A birtok átvételével, a Bobor és Dániel család életében új korszak kezdődött, amely eltartott 1914-ig, az I. világháború kezdetéig. Ebben az időszakban a kastélynak jelentős szerepe volt a közéletben. Mindez a Bobor és Dániel családnak volt köszönhető. Továbbra is az eleméri kastély volt Torontál megyének az a helye, ahol találkozott a környék előkelősége. Érdemes megemlíteni, hogy a kastélyban tartózkodott Kubelik Jan híres hegedűművész 1900-ban, vagy Erchercog József 1902-ben.

Nem kell elefelejteni azt a tényt sem, hogy egy időben az eleméri kastély a festőművészek központja volt Torontál megyében. A festőművészek elnöke Andrássy Teodor volt, aki 1905-ben bekövetkező haláláig a kastélyban lakott és festett.

A XIX. század végén nagyon híres volt Eleméren a szőnyegszövő műhely, amelyet Lang Nina és Kovalszki Sarolta vezetett, később pedig Gijom Margit. Az itt készült szőnyegek ismertek voltak úgy a hazai, mint a külföldi piacon is.

A kastélybeli élet továbbra is gazdag és változatos volt. A híres bállok idecsalogatták Torontál megye előkelőségeit. Ide tartoztak az „Erdei bállok” is, melyeket a kastély parkjában tartottak.

Különösen a zenei élet volt közkedvelt. A számtalan hangversenyen a becskeréki „Kaszinó” fellépő művészei mellett részt

vett Bobor Rozália és Dániel Augusztá is, a bálók bevételét pedig jótékonyági célokra fordították.

A késő őszi és téli találkozókon általában Lauka Gusztáv és Balázs Frigyes műveit olvasták. (Balázs Frigyes író eleméri születésű volt és itt is halt meg. 1879-ben Becskerek polgármestere volt és a „Torontál” újság megalapítója. Fia Balázs Iván híres teniszező volt, aki részt vett a Davis-kupa versenyen is. Ebben az időben Elemér ismert tenisz központ volt.) A művészesteken bemutatták Andrásy Teodor grófot, Gojgnárt és Psa-t is, aki novelláit olvasta fel.

Folytatódott a nemes lovak tenyésztése és a löversenyek megrendezése is, melyeknek kezdeményezői és szervezői a Bobor és Dániel családok voltak.

A tenisz mellett a Bobor és Dániel család tagjai elismert vívók és evezősök is voltak.

A társadalmi életben Bobor György és Dániel János mellett részt vettek családtagjaik is, Bobor Géza, Dániel Ernő és Dániel László is, akik ismert földbirtokosok és közéleti emberek voltak, felelős állami posztokon. Így Dániel Ernő báró hosszú ideig pénzügyminiszter volt, aki e minőségében finanszírozta a Becskerek-Kikinda vasútvonal kiépítését. Bobor Géza pedig egyik alapítója volt a becskerei cukorgyárnak, valamint a „Kaszinó” étterem igazgatóbizottság tagja is volt. Mindkettőjüknek köszönhető a Torontál megyei vízlecsapoló rendszer kiépítése.

Az 1900-as év szomorú eseménnyel kezdődött az eleméri kastély számára. Januárban és márciusban hirtelen meghalt Dániel Augusztá és Bobor Rozália, Kiss Ernő utolsó és legközelebbi leszármazottjai.

A gyászos temetés Eleméren zajlott a legközelebbi családtagok, rokonság

és jó barátok részvételével, akik egész Becskerekéről és környékéről érkeztek.

Földi maradványaik az eleméri kastély nagytermében voltak felravatalozva, a búcsúztatót Szabó Ferenc és Gál Imre mondták el. Bobor Rozália a katolikus templom kriptájában, Dániel Augusztá a rózsahalmi dombon, a katolikus temetőben nyugszik.

Kiss Ernő testamentuma szerint a Kiss lányok halála után a birtokkal a családjaik rendelkeztek és irányították azt az I. világháború befejezéséig. Ugyanis ekkor lépett életbe az agrárreform a Jugoszláv Királyságban. A kastély utolsó lakója Farkas Géza volt, aki növekvő adóssága miatt a kastélyt 1936-ban átadta a Mayer Banknak, majd sor került a kastély lebontására.

A kastély utolsó lakói közé tartoztak az orosz menekültek is, akik lakhatási jogot kaptak Sándor királytól. Többek között ezek a személyek szerepeltek közöttük: Romanyenko Iván generális feleségével, Máriával, született Drentely; Szergejevity Vojejkov Petar feleségével, Ivanovna Natáliával és gyermekeivel, Péterrel és Marinával; Nikolajevna Zubova Jeliszaveta, született Bobriszkaja grófnő fiával, Nikolával (később férjhez ment Bobor Pivkóhoz); Ivanovics Hodolovski Dmitrij feleségével, Nikolajevna Verával; Baratova hercegnő leányával; Kamponai gárdista tiszt; Arsenyev, M. J. Ljermontov rokona, feleségével, Alekszandrovna Nadezsdával és két leányával; Rudnyev gárdista tiszt feleségével; Szergejova-Voronovics Arsenyer anyósa; Szergejevics Hitrovo Alekszandar gárdatiszt; Szergejevics Ber Alekszej; Szergejevna Mengden Mária bárónő leányával, Marinával.

Folytatjuk

Bura László (Szatmárnémeti)

Bogdánffy Szilárd vértanúsága

Élete: szilárd hitre, töretlen hűségre épülő szeretetszolgálat

XVI. Benedek pápa 2010. március 27-én jóváhagyta a titokban szentelt szatmárnagyváradai püspök, az 1953-ban a nagyenyedi börtönben meghalt Dr. Bogdánffy Szilárd¹ Krisztus vértanúságát elismerő dekrétumot.

Tempfli József nagyváradai megyéspüspök 1993-ban kérte a Szenté Avatási Kongregációtól a boldoggá avatási eljárás elindítását. Az 1994. februárban közölt jóváhagyás után az ügy posztulátorául fel-

Dr. Bogdánffy Szilárd (1911-1953)

kért P. Szőke János szalézi atya és a kinevezett egyházmegyei bíróság (vezetője Fodor József általános helynök, tagjai a kinevezett szakértők)² összegyűjtötték az életére és munkásságára vonatkozó adatokat, munkáit, kéziratait, valamint a közvetve vagy közvetlenül rá vonatkozó dokumentumokat, kihallgatták az életével, tevékenységével, bebörtönzésével kapcsolatosan adatokat szolgáltatni tudó kortársait, a még élő tanúkat.

A kutatás szabályai szerint készült egyházmegyei vizsgálatot (a tanúvallomásokot, a kritikai életrajzot, korrajzot, a történész és teológiai szakértői véleményét) a Szenté Avatási

¹Életéről: Mons. Fodor József 2004: A jóság elitje a XX. században. Dr. Bogdánffy Szilárd élete. Nagyvárad, Mons. Fodor József 2009.: Isten Szolgája Dr. Bogdánffy Szilárd vértanú, püspök (prédikációs vázlatok), Nagyvárad.

² Vö.: Fodor 2009: 30–32.

Kongregáció hitelesnek ismerte el. A kongregáció Teológiai Bizottsága megvizsgálta, elemezte, s megállapította, hogy Isten Szolgája valóban vértanúságot szenvedett, mert Krisztus ügyéért szenvedett és halt meg a börtönben, embertelen körülmények között. Ügyét a kongregáció Bíborosi Kollégiuma 2010. január 12-én meghozott végső döntését követően terjesztették a Szentatyá elé.

Bogdánffy Szilárd³ csak egy a kommunizmus idején a börtönben halálra kínzottak közül. Személyéről, személyiségéről azonban azért kell többet tudnia az egykori szülőföldjén és működése egykori tájain ma élő utódoknak, mert életútja, életmódja a ma élőknek is konkrét cselekvésekre ösztönző tanulságokkal szolgál(hat).

Halálát követően a szentek közösségének hitében, az örök élet reményében élők (tanúvallomásokból, közlésekből tudjuk) többen kérték közbenjáró imáját, olvashattunk az imameg-

³ A tudományos fokozatot jelentő doktori címet nem használta, ezt hívságosnak tartotta. Hatalmas tárgyi tudásával sohasem kérkedett, vitákhoz csak akkor szólt hozzá, ha véleményét konkrétan kérték. Észrevételei megfogalmazásában mindig szerény volt Ezt egykori rabtársai is egyöntetűen tanúsították; ők egy szerűen Szilárdnak kellett szólítaniuk.

hallgatásainak tulajdonított gyógyulásokról⁴.

A Szentatya döntése, Isten Szolgája vértanúságának elismerése, a hivatalos dekrétum kihirdetése után immár egyháziilag is engedélyezett, hogy a ma (és az ezután élők) gondjaikban – bajaikban – törekvéseikben közbenjárásért az ol-tárra emelt vértanúhoz (is) forduljanak.

Bogdánffy Szilárd életpályájának konkrét adatai, a működése – tevékenysége területeinek ismerete, a jellemvonásairól, törekvéseiről tudósító tanúságok, tanúvallomások – mind olyan támpontok, amelyekről elgondolkodva személységét ma is magunkhoz közel állónak ismerhetjük fel, következképp megérezhetjük, miért tekinthetjük sorunkat szíven viselő barátunknak.

Ehhez szolgál támpontul életútjának tömör bemutatása és személyisége történeti értékelése, amelyet tevékenysége főbb mozzanatainak (némelykor a kor konkrét történéseivel összefüggő) áttekintésére, élete fontosabb eseményeire (esetenként kortársak megítélésére) alapozunk.

Bogdánffy Szilárd Ignác 1911. február 21-én született Feketető községben, Torontál megyében (mai neve: Crna Bara, Szerbia), édesapja (örmény családból származó) kántortanító.

Iskolai tanulmányait minden szinten jó eredménnyel végezte. Az elemi osztályokat Torontálkeresztesen (Temes megye), a gimnáziumot Temesváron (három osztályt románul a Diaconovici Loga Gimnáziumban. (Ekkor bentlakó a tanítói konviktusban.). Szülei Temesvárra költözése után (1925) a Kegyes Tanító rendi szerzetesek gimnáziumában tanul. Érettségi után felvételét

⁴ Vö.: Fodor 2004: 80.

kéri a nagyváradi latin nyelvű egyházmegye szemináriumába, illetőleg Teológiai Főiskolájára. Románul és németül tud, nyáron tovább képezi magát a görög nyelvben, gyakorolja a főiskolán hasznosítható gyorsírást. Fiedler István püspök a budapesti Központi Papnevelő Intézetbe küldi (1929–1934). Ő szenteli pappá 1934. június 29-én.

A teológiai tanulmányok végzése mellett hittantanári szakvizsgát is tett (Budapest 1933-ban, Nagyváradon 1935-ben, ugyanekkor elvégezte a Kolozsvári Egyetem Pedagógiai Szemináriumát is). A romániai oktatási rendszer a középiskolai tanároktól egyetemi szintű képesítést követelt, ezért a Balázsfalvi Román Görög Katolikus Teológiai Főiskolán (katolikus hittan főszak – latin nyelv mellékszak) licenciátusi vizsgát tesz (1937-ben). Később, 1941-ben (a megváltozott állami viszonyok miatt) licenciátusi vizsgát tesz a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem Hittudományi Karán is, s ugyanott 1943-ban megszerzi a hittudomány doktora tudományos minősítést.

Indokolt tehát, hogy szakmai képzettsége folytán az egyházmegye főhatósága a középiskolai (magyar és román nyelvű) hitoktatás feladatával bízta meg (tanított a Nagyváradi Állami Fiúgimnáziumban, a Szent Orsolya Római Katolikus Tanítónőképzőben, az Emil Gojdu Líceumban (románul) és a Premontrei Fiúgimnáziumban). Tanári pályája kezdetén (1934–1935) helyettes tanárként lélektant és kozmogóniát tanított a szatmárnémeti Hittudományi Főiskolán, 1943 őszétől viszont a szatmári-nagyváradi Római Katolikus Hittudományi Főiskola véglegesített tanára. Aszketikát, szertartást és missziológiát tanít.

Tanítványai – mind a gimnáziumban, mind a teológiai főiskolán – sokoldalú tudása („élő lexikonnak” mondták), közvetlensége, türelme miatt szerették. A tanítás során nemcsak a tananyagot magyarázta meg, hanem diákjait a helyes érvelésre, logikus következtetések levonására is megtanította. Számonkésréskor mindig úgy kérdezett, hogy a tanuló felelni tudjon a feltett kérdésre.

Szellemi képességeit valamennyi visszaemlékező rendkívülinek mondta. Ez kitűnt a nyelvek ismeretében (latin és franciát is tanított, román tagozaton helyettesített), félelmetes volt matematika tudásában is. Tanítványa volt a Gojdu Líceumban Vasile Hossu (egykori nagyváradi görög katolikus püspök), aki rá emlékezve elmondta, hogy „Mindig élmény volt őt hallgatni és nála felelni, mert lehetetlen volt, hogy valamit „ki ne húzzon” a diákból.”⁵

Élete minden időszakában az ember-társak cselekedetekben megnyilvánuló szeretete jellemezte. Igényes nevelő volt, de gondjaikban mindig tanítványai mellé állt. Senkit mások előtt meg nem szégyenített, senkivel nem kivételezett. Nem tett különbséget a különböző vallású tanulók között, ugyanazt várta el tőlük is, érezték: szereti őket⁶. Kapcsolatot tartott sok, az iskolából kikerült diákkal, teológiai tanárként pedig nyári szünidőben a hallgatókkal. Nagyon fontosnak tartotta a hivatásgondozást, ennek kapcsán a szeminaristák lelki közösségének kialakítását. A teológusok lelki életének, tudatos életrendjének ösztönzésére kezdeményezi az Unió Apostolica közösséget.

⁵ Vö.: Fodor 2009: 14.

⁶ Vö.: Dr. Eszenyiné dr. Széles Mária ref. teológiai tanár, lelkipásztor vallomása. Idézi: Fodor 2004:80.

A keresztyén családokat kívánta megerősíteni, ezért megalapította a Medici Szent Angéla orsolyita harmad rendet.

A szenvedő embertársak iránti szeretetét ismerve bízták meg előjárói a nagyváradi közkórház és az elmekórház lelkészi ellátásával is. Végtelen türelemmel és alázattal tudott bánni a beteg (sokszor igen problematikus lelkületű) embertársakkal.

Nem politikai indítékok, hanem az embertársak szeretete készítette a származásuk, vallásuk miatt üldözöttek mentésére. Kimentette a magyar hatóságok által 1944-ben a lágerbe vitt zsidó származású kispapokat⁷, s a hatóságok előtt más zsidó származású személyeket is elbújtatott⁸.

A nyilasok szemében „persona non grata” volt, megérezte, hogy fenyegetett állapotú, ezért befeküdt a Szent József kórházba, másnap pedig, a fasiszta hatalomátvétel napján egy időre eltűnt a nyilvánosság elől.

Embertársai iránti szeretetének a börtön embertelen körülményei közt is sokféle tanújelét adta. Naponta kereste a szeretetszolgálat lehetőségeit. Elrejtett kenyérdarabokat adott a legyengülteknek⁹, a szenvedélyes dohányosoknak egy-egy cigarettát szerzett¹⁰, legyengült

⁷ Engel Károly, Frank Miklós, Semptei Róbert, Vermes Géza, Villányi András. (Az adatokat Engel (Köllő) Károly közölte.

⁸ Az éjszakai házkutatásokat sikerült megúszniuk.

⁹ Megtörtént, hogy cellájuk átkutatásakor megtalálták nála összegyűjtött kenyérdarabokat, ezért a börtön parancsnoka összepofozta.

¹⁰ A kihallgatások során – feltehetően a vallomástételre ösztönzése céljából – olykor cigarettával kínálták a vallatott foglyot. Ilyen alkalommal juthatott egy-egy cigarettához.

rabtárs helyett cipelte a börtön raktárából kihordott 25 kg-os a nehéz zsákot, védelmébe vette a zsákok hordása közben összerogyott társát¹¹.

Bogdánffy Szilárd életútján jelentős változást jelentett Dr. Scheffler János megyéspüspök intézkedése: kinevezte a szatmári püspöki irodába titkári beosztásba, ugyanakkor mindkét egyházmegye tanácsosává¹². (A püspöknek jó munkabírású, hivatása magaslatán álló munkatársra volt szüksége, ugyanis 1944-ben a bombatámadáskor a püspöki palota pincéjében meghalt szinte az egész központi papság.)

Feladatköre nagyon sokszínű: a püspököt ő kíséri el bérma útjaira, megszervezi az esperesi tanácskozásokat, felügyeli a katolikus iskolákat, a papi pályára készülő tanulók számára létesített kisszeminarium gondnoka. Bukarestben ő intézi az egyházmegye ügyeit.

Bogdánffy Szilárd számított arra, hogy a kommunista állam tervszerű egyházellenes támadásokra készül, erre utaltak 1948 tavaszán a rendőrség intézkedései, amelyek az egyházmegye levelezését, a nunciaturával való kapcsolatát vizsgálták. Tanúja a nyílt támadás megindításának, a nemzeti egyház létesítése szándékának, ugyanis ezeket éppen

¹¹ Büntetésül a börtönőrök elverték, 72 ütést mértek a talpára.

¹² A püspök saját kézzel írott kinevezésében közli: „A gondjaimra bízott két egyházmegye kormányzásában szükségét érzem olyan munkatársnak, aki a váradi egyházmegyet alaposan ismeri, és mint Alma Materét szereti... (A befejező mondat)... eddigi érdemeinek némi elismerése képen mind a két egyházmegye püspöki tanácsosává kinevezem.” 1947. április 16.

Szatmárnémetiben jelenti be az egyik miniszter¹³.

Az ismert korabeli események: az iskolák, az egyházi javak államosítása; a görög katolikus egyház feloszlása, beolvasztása az ortodoxiába, az egyházmegye esperesi kerületté való lefokozása, egyetlen (a gyulafehérvári) egyházmegyébe való beolvasztása kapcsán a Szentszék előre látta, hogy milyen sors várható a romániai katolikus egyházra. Várható volt, hogy a római katolikus püspökök is a sorra letartóztatott keleti szertartású püspökök sorsára jutnak. Hogy a megyéspüspököktől megfosztott egyházban, a későbbiekben is szentelhessek papokat, a Szentszék utasítására az apostoli nuncius az 1948. decembere–1949. áprilisa közti időszakban több titkos püspököt szentelt. A szatmári-nagyváradai egyházmegye számára Patricius O'Hara érsek Dr. Bogdánffy Szilárdot (38 éves!) szentelte fel 1949. február 14-én¹⁴. Püspökké szenteléséről Bogdánffy Szilárd soha nem beszélt, gyónási titokként őrizte¹⁵.

¹³ Takács Lajos dr. nemzetiségi miniszter 1948. július 18-án Szatmárnémetiben elmondott beszédében közölte: a püspökök aknamunkát folytatnak, külföldi imperialisták céljainak szolgálatában állnak. Elfogyott a türelmi idő, ezért az első lépés, hogy felmondja a konkordátumot a római egyházzal. Lehetőséget adnak, hogy (a katolikus egyház) nemzeti egyházzá alakuljon. (A teljes szöveg: In: Szabad Élet, napilap, IV. évf. 162. sz.)

¹⁴ A püspökké szenteléséről az egyházmegyeben csak Dr. Scheffler János megyéspüspök tudott. személyét is bizonyosan ő javasolta O'Hara nuncius Szatmárnémetiben történt látogatásakor.

¹⁵ Az 1990-es években püspökké szentelésének tanúi közül még élt a vele egyszerre püspök-

Tényéről vádlott társai az ellene indított politikai per tárgyalása folyamán értesülhettek, mások a többi titokban szentelt püspök pere kapcsán.

Dr. Scheffler János püspök tudott püspökké szenteléséről, s utódjának is őt tekintette¹⁶.

„Téged, Szilárd testvérem, a vértanúságra szentellek!”¹⁷ – O'Hara érsek szavai voltak ezek, amelyekkel az elfogadott egyházi rend várható kötelezettségeire és várható következményeire is figyelmeztette.

Az egyház felfogása szerint ő igazoltan Krisztus ügyéért szenvedett, s formálisan ugyan nem ontotta vérért, de a börtön körülményei, az elszenvetett kínzások materiálisan vértanúság, ugyanis ezek okozták a halálát.

Letartóztatása és bebörtönzése tulajdonképpen a romániai római katolikus egyház Rómától való elszakítása és a nemzeti egyház megalakítása céljából készített forgatókönyv része volt. A bizonyított terv egyik lehetséges változatában valószínűleg ő (is) szerepelt a hatalom által kiválasztott egyik lehetséges vezetőként, akár püspökként. (Az ké szentelt Ploscaru Ioan lugosi görög katolikus püspök és a nunciaturán szolgálatot teljesítő szerzetesnők főnöknője, Laslău Clara.

¹⁶ Belczay János nyugdíjas kanonok vallomásaiban említi, hogy 1949 tavaszán, amikor egyszer Dr. Scheffler János püspök őt hívatta, közölte vele, hogy ha őt bebörtönöznék, bármilyen egyházi ügyet Dr. Bogdánffy Szilárddal meg lehet beszélni. (Ennek értelmét ő, Beliczay János, akkor fogta fel, amikor Bogdánffy halála után értesült arról, hogy felszentelt püspök volt.)

¹⁷ O'Hara nuncius szavait a szentelésen jelen volt apáca idézi vallomásaiban. – Vö.: Fodor 2004: 60.

állam, amint kiderült, ismerte a titokban felszentelt püspökök kilétét, ügynökei ugyanis a nuncius távozása után betörték a nunciaturára és megszerezték a neveket.) A koncepciós perben elhangzó vádak a szokásosak voltak: hazaárulás, kémkedés. A nagyváradai katonai bíróság 1953. januárjában ilyen címen ítélte 12 évi kényszermunkára. A fellebbviteli tárgyaláson már nem lehetett jelen, ugyanis 1953. október 2-án meghalt a nagyenyedi börtönben.

Az egyháziakat a katonai törvényszéki tárgyaláson képviselő ügyvéd¹⁸ elmondta, hogy a pert azért készítették, mert nem írta alá az okmányt, amelyben kimondták volna a romániai katolikus egyház elszakadását Rómától.

Bogdánffy Szilárdnak a letartóztatásától a katonai törvényszéki tárgyalásig eltelt négy esztendő során nagyon sokat kellett szenvednie. Rabtársai közléséből ismert, hogy milyen eszközökkel kínozták. Nyilván a fentebb említett cél érdekében elektromos sokk alkalmazásával vallatták, csigára húzták, s közben kérdezték: akarja-e még a kapcsolatot a pápával?¹⁹ A szadista börtönőrök sokszor megverték, a talpát addig ütötték, míg a seprűnyél el nem tört, büntető cellába zárták. Dolgoztatták a máramarosszigeti ólombányában, 1952-ben követ fejtett a Fekete-tenger melletti (kivégzőtábornak szánt) Capul Midián, a Duna-csatorna építésénél.

A katonai bírósági tárgyaláskor az a ruha volt rajta, amelyet elfogatásakor viselt. A Jilava földalatti börtönében, az ólombányában, a Fekete-tenger melletti kőfejtéskor, a Duna-csatorna építé-

¹⁸ Dr. Molnos Ernő.

¹⁹ Egykori fogolytársai tanúskodása.

sénél télen és nyáron viselt ruha ekkor már cafatokban lógott rajta. Az egykor erős fizikumú, nagy teherbírási fiatal ember szervezetét a bebörtönzés mindennél embertelen körülményei tönkretették. A kór megtámadta a tüdejét. Amikor 1953. augusztus 16-án átszállították a nagyenyedi börtönbe, súlyos mellkasi fájdalmai voltak. Szeptember végén teljesen leromlott állapotban, magas lázzal a börtön betegszobájába vitték. A börtön orvosa szándékosan nem kezelte, megtagadta tőle a szükséges gyógyszert²⁰.

1953. október 1-jén, csütörtökön meghalt. A börtön asztalos műhelyében dolgozó rabok bükkfából készített koporsóba helyezték²¹. A „Három jegenye” elnevezésű rabtemetőbe temették. Sírját a temetőben dolgoztatott rabok megjegyezték, később többben titokban felkeresték²². Exhumálását, földi maradványainak hazahozatalát a nagyvárad ordinárius és a nagyvárad plébános elhárította²³. A területet a szomszédos gyár terjeszkedése folytán felszántották, így sírja többé nem létezik.

²⁰ A börtönorvos, Dr. Rauca, kijelentette: Nem kár érte, ha meghal, mert ő nem gyilkos, aki egy embert megöl, ő a nép gyilkosai közé tartozik.

²¹ A koporsóra papírból kivágott keresztet erősítettek, majd a kazánból összekapart kormot oldottak fel enyves vízben, s ezzel bekenték a koporsót. Megszáradtakor levették a papírt, ott maradt a kereszt fehér alakja.

²² A papok közül: Bálint Lajos (később érsek), Matos Ferenc, Demkó Pál, Bodnár János, Dascal István.

²³ Azzal hátrították el, hogy a nagyvárad székesegyház kriptája vizes. Nem fogadták el Dr. Czumbel Lajos szatmári ordinárius ajánlatát sem: helyezték el a szatmári Székesegyház kriptájába, ahonnan megfelelő időben átszállíthatják Nagyváradra.

Bogdánffy Szilárd meggyőződésért, hitéért megalkuvás nélkül, öntudatosan vállalta a szenvedéseket, és sohasem adta fel a reményt, hogy kiszabadul. Minden megpróbáltatást panasz nélkül viselt el a börtönben.

Fogoly társaiban is – szenvedései minden helyszínén – ébren tartotta a szabadság reményét, erősítette hitüket. Szeretetszolgálat volt az is, ahogy – alázatosan, sohasem hivalkodva – legyengült fogolytársakat segített, esetenként megvédett.

Az embertársait mindenkor szolgáló akaró Bogdánffy Szilárd emléke maradványként élt egykori tanítványaiiban, munkatársaiban, sok-sok rabtársában. Ezért tanúskodtak személyéről, a vele történetekről. Mindenkor segítő készségében bízza katolikusok és reformátusok kérték segítségét, jelen életük gondjainak, problémáinak megoldásáért közbenjáró imáját. Hitük szerint eredményesen.

Martonyi az elnökségről

Bonyhád. A nyelvi és kulturális sokszínűség, a helyi közösségek identitásának tisztelete az európai örökség lényege, az igazi kérdés az, hogy Magyarország EU-elnöksége idején be tudja-e vinni ezt az érzékeny témát „az integráció vérkeringésébe” – mondta Martonyi János külügyminiszter tegnap Bonyhádon a Fidesz külügyi kabinetjének kétnapos tanácskozásán. A soros magyar EU-elnökség lehetőségét ad arra is – mondta Martonyi János –, hogy Magyarország felhívja a figyelmet a különbségre a bevándorlók és az őshonos kisebbségek között. (MTI)

(Megjelent:
Magyar Nemzet 2010. július 16.)

Felhívás a Budapest I., II., III., VI., VIII., IX., XI., XII., XIII., XIV., XV., és XVI. kerületi örmény közösségek részére!

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület az október 3-án sorra kerülő örmény kisebbségi választásokon Budapest fenti 12 kerületében indított képviselő jelöltek. Más kerületekben, városokban olyan kicsi számban jelezték vissza olvasóink, hogy regisztráltatták magukat, hogy feleslegesnek tartottuk a jelölést a biztos vereség esélyében. E helyeken is megköszönjük Olvasóinknak, hogy regisztráltatták magukat szerte az országban, mert ezzel is hozzájárultak az örmény kisebbség számosságának valós megmutatásához. Sajnos azonban nem vállalták elegendő kisebbségi gyökereiket.

Felkérjük a fenti kerületekben lakó, az örmény választási névjegyzékbe felvételre nyert közösségi tagjainkat, hogy a kapott zöld színű értesítőszelvényen feltüntetett szavazókört is keressék fel (a települési önkormányzati szavazások mellett) október 3-án 6–19 óra közötti időben. A kisebbségi választások ugyanis más helyen történnek, kerületenként egy-egy szavazókörben.

Kérjük választóinkat, hogy a választási szavazólapon feltüntetett jelöltek közül válogassák ki az EÖGYKE négy jelöltjét és **mind a négy** EÖGYKE jelölt neve mellett látható körbe tegyenek keresztet. *Ne feledjék el, csak EÖGYKE jelöltekre, mind a négy jelöltre, és nem több mint négy jelöltre adják le szavazatukat.*

Képviselőjelöltjeink:

- I. ker.:** Böjtös Jenőné, Sasvári-Merza Krisztina, Szűcs Enikő Mária és Várady Mária.
II. ker.: Bacso Zoltán, Flórián Antal, dr. Issekutz Sarolta és Zakariás Antal Dirán.
III. ker.: Ajvazov Jurij, Ajvazov Borbála, Balla Melinda Anna és Zakariás Péter.
VI. ker.: Dávid Tamás, Raskóné Betegh Tünde, Wertán Kinga és Wertán Zsoltné.
VIII. ker.: Bacso Márton, Dukay Barbara, Lós Péterné és Zakariás Enikő.
IX. ker.: Balogh Réka, dr. Borszékai Béla, Király György és Szenttamássy Katalin.
XI. ker.: dr. Forgács Barna, Harmath Kálmán, Kátainé Szilvay Ingrid és Kírkósa Péter.
XII. ker.: Borosnyay Klára Mária, Ispánkiné Somlyai Katalin Borbála, dr. Kelemené Csíkszentgyörgyi-Ficzus Margit és Ligeti Edina.
XIII. ker.: Fiüleki Balázs, Kabdebó János, Király Zoltán és dr. Kiss Margit Katalin.
XIV. ker.: Heim Pál László, Szonogó Gábor Gyula, Zárug Béla József és Zárugné Tancsin Katalin.
XV. ker.: Áts József, Csernus Gábor, Lovas Katalin és Nuridsány Zoltánné.
XVI. ker.: Baráth Emőke, Szatmári Emese Judit, dr. Szuper Géza és Vikol Kálmán.

Köszönjük, hogy szavazatával segít folytatni kulturális misszióinkat.

dr. Issekutz Sarolta elnök
Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

Köllő Katalin

Bálint Tibor Emlékharangot avattak

Emlék a jövőnek– ezzel a címmel hirdette meg a Bálint Tibor Baráti Társaság (BTBT) a tegnapi délutáni eseményét, amely egyben az I. Kolozsvári Magyar Napok nyitórendezvénye is volt. A 2002-ben elhunyt neves író, műfordító így vallott a szülőföldről az *Egyszer én is harangoztam* című írásában: „A szülőföld az a város, ahol egyszer én is harangoztam a Szent Mihály-templom tornyában, csimpaszkodva a súlyos kötéltelbe, miközben a diadaltól kiáltozni, a félelemtől pedig jajgatni szerettem volna (...); a harangozó azonban némán és szigorúan állt mellettem, mintha biztatna: húzzad csak, fiam, húzzad, a te városodnak harangozol estére és úgy illenék, hogy minden itt lakó egyszer harangozzon ebben a toronyban! Ez az írás szülte az emlékharang ötletét, ezáltal is megörökítve a *Zokogó majom* szerzőjének az emlékét. Az emlékharang az író Kőrösi Csoma Sándor/Dornei utcai otthonának udvarán áll, amely egyben a baráti társaság székhelye is. A tegnapi avatáson elsőnek Kötő József színháztörténész, RMDSZ-es képviselő köszöntötte az egybegyűlteket, aki Bálint Tibor egyik írásának címére építette beszédének mondanivalóját. – Ha ezt a címet, *Zarándoklás a panaszfalhoz* megidézzük, akkor talán erre a gondolatra ráépíthetjük azt az üzenetet, amit ezek a falak sugároznak nekünk. Ha kibontjuk ennek a profétikus címnek az üzenetét, akkor a következő fogalmakat kell aláhúznunk:

zarándoklás és panaszfal. Oda szoktunk zarándokolni, ahol profétikus üzenetek fogalmazódnak meg sorsunkról. Én úgy gondolom, hogy ebben a házban, e falak között valóban ilyen profétikus jövőbelátások fogalmazódtak meg – fejtette ki Kötő. Kiemelte: ha végiggondoljuk a Bálint Tibori életművet, akkor elsősorban azt kell kiemelnünk, hogy írásművészetében és életfilozófiájában egyedi volt. Az ő pályáját sajátos hang fémjelte. Ha ezt az életfilozófiáját egy mondatban kellene megfogalmaznom, azt mondanám, hogy a földön botorkáló emberekből, ha szenteket nem is, de sánta angyalokat tudott varázsolni. Profetikussága tehát ebben rejlett – magyarázta.

Az avatáson részt vett Szilágyi Mátyás, Magyarország kolozsvári főkonzulja is, aki történelmi eseménynek nevezte a hagyományteremtő ünnepségsorozatot. – Méltó kezdőpontja ennek az ünnepnek az erdélyi magyar irodalom nagyságának, Bálint Tibor emlékharangjának az avatása. Nem gyászharang, nem elszomorító esemény, hanem jövőbemutató jelkép – hangsúlyozta Szilágyi Mátyás. Hozzáfűzte: „a kolozsvári magyar kultúrát ünnepeljük ma, ez a kis harang ezt a nemes eseményt szenteli meg”. A rendezvény következő mozzanatákként az író özvegye, Bálintné Kovács Júlia ünnepélyesen meghúzta az emlékharangot, majd Török Katalin színművész, a Kolozsvári Állami Magyar Színház örökös tagja elmondta Bálint

Tibor *Egyszer én is harangoztam* című írását.

Ezt követően *Ima olvasásért, ima a műveltség városáért* címmel Egyed Emese költő, egyetemi tanár, a Bálint Tibor Baráti Társaság elnöke tartott ünnepi megemlékező beszédet. Egyed Emese irodalmi szempontból elemezte Bálint Tibor munkásságát, befejező soraiban felhívta a figyelmet: „Bálint Tibor megfigyel, értelmez, mint valami hallhatatlan lelkiismeret, a világméretű bizonytalanságban. Ilyen lélekharang szólal most meg az emlékére, és szóljon sokaknak sokáig”.

Az eseményen Demeter József református lelkipásztor igei bevezetőt tar-

tott, az áldást Jakab Gábor plébános végezte.

Az avatás végén az író özvegye, Bálintné Kovács Júlia köszönetet mondott mindazoknak, akik segítettek az emlékharang elkészítésében, illetve az esemény megszervezésében, különösképpen megköszönte László Csaba és Janka Vencel segítségét, mint mondta, az ő hozzáállásuk nélkül nem valósulhatott volna meg a terv.

Az esemény befejezésekként Réman Zsófia fuvolaművész játékában gyönyörködtek a jelenlévők.

(*Szabadság* – 2010. augusztus 19.)

Bálintné Kovács Júlia két segítőtársával, László Csabával (balról) és Janka Vencellel a rendezvény végén az író emlékére még egyszer meghúzta a harangot – Fotó: ROHONYI D. IVÁN

Tálos Géza

Helyre tett helynevek és összefüggések

Egy kis helyesbítés a korai adatközlőkhöz, illetve az örmények hazai jelenlétéhez

E füzetke korábbi, jelesül a 160. és a 161–162. számaiban érdekes értekezés jelent meg az örménység korábbi hazai jelenlétéről Kiss Ferenc (Dés) tollából. Többek között ezt írja: „Az örmények korai erdélyi megtelepülésének bizonyítékai azok a helységek, amelyek e népcsoport nevét évszázadok óta viselik.” Majd következik számos erdélyi, Erdély közeli település felsorolása...

Nos, ezekkel, ezek nagy részével egy kis baj van. A helységek NEM az örmények nevét viselik, hanem egy régi magyar szót rejtve: az *örmények~örvények*, azaz **vízimalmok** emlékét.

A szócsaládot nem akarom teljességgel ismertetni, de az *öröl* '(forgatva) apróra zúz' és származékai, az *örjöng* '(forogva, keringve) dühöng, tombol' és a rokon jelentésű *örült* 'elmeháborodott, bolond' (vö. „bolond vagy, csak nem forogsz” kifejezéssel), mind egy ősi szótő, a forgás (és hozzá kapcsolódó egyéb jelenségek, szédülés?) világát idézi. Ezek közé illeszkedik a szintén közismert *örvény* (régén *örmény* alakban is) szavunk, amely ma főleg '(folyóban lévő) vízforgást', átvitt értelemben mindenféle 'megforgatottságot' jelent, de – és most ez a fontos – régén (R.) '(vízi)malmot'. Tehát a középkori településnevekben felbukkanó *örmény(es)~örvény(es)*, *örvénd~örménd* névalakok az ősi „technikai” vívmányokra, felszereltségre vonatkoznak, s nem egy nép, esetünkben az örménység otlakására.

A felsorolt nevek legtöbbje is, – a fel nem soroltakkal együtt, éspedig az ország nem erdélyi, nyugati felével együtt értve – 'malmot, malmos helyet' jelent(ett). Legrégibb (ismert) közülük a balaton-felvidéki Örvényes (1211: *Eurmenes*), amely ma(!) is fennálló és működő(képes) (és „folytonos”!) vízimalmáról híres a környéken is, de a néprajzosok és a turisták körében. Másik közismert az alföldi, Fegyvernek melletti Örményes, ahol szintén nem örmény telepeket kell keresnünk a környéken, hanem régi vízimalmot. De számos Örvénd, R. Örménd is; pl. a Fekete-Körös menti, a nagyváradi-kolozsvári útról visszaköszönő (ma románul) Urvind falucska is (amelyet már 1282-ben is említenek *Vluendkeres*, Örvénd-Körös néven). A többi ilyen pedig a cikkből idézett Marosörményes, Szászörményes, Mezőörményes, a szilágysági Bükkörményes, a krassó-szőrényi Örményes is, valamint a brassói Ürmös; ezek régi alakjait a cikk is hozza. Van még néhány kevésbé ismert, a történelemben eltűnt előfordulás is, ezeket mellőzöm, mert nem ez hozzászólásom célja. Még egy középkori szótári bizonyíték a helyes értelmezésükre: 1470: „lapis molendinarius: *ermen kw*” (SermDom. 2:373; TESz 3:39): „örménykő”=malomkő.

A „nem helyes” értelmezésre pedig vegyük észre, hogy népnevekből(!) NINCSÉN –es képzővel készült településnév a magyar hagyományok közt: tehát nincs sehol *Tótos, *Németes, *Horvátos, *Oláhó, *Oroszos, *Kunos(?), stb. falu, tehát

nem „szabályszerű” az *Örményes (<örmény népnév) sem. A kételkedőknek: az egy-két erdélyi Magyaros~Magyarós az ottani tájnyelvi Mogyorós eltorzulása, miként a bánági Bolgáros is egy középkori *Bogárosé; s zárásul: a krassó-szőrényi Örményes román Armenis neve is csupán késői félreértés eredménye.

Maradhatunk abban: az örménység „folytonossága” nem az egyébként szét-szórt, s a földrajzi-mezőgazdasági környezetbe igazodó középkori vízimalmok helyén keresendő, hanem inkább a nagyobb vásáros városok környékén. Okleveles adatok vannak (nem idézem) a középkori Buda és Esztergom területéről, ahol „örmény negyedek” is említenek a források. Ilyen lehet a hivatkozott cikk feljebb nem érintett egyik helyneve is, az Örményszékes (néha R. Bolgárszékes) is, ennek a birtoknak, falunak az eredeti neve Székes, amely olykor felveszi a – minden bizonynyal – az időszerű birtokosára utaló előnevet, nos ez LEHET egy pl. gyulafehérvári örmény kereskedő(?) tulajdonlására vonatkozó adat. (Máskor meg bolgáré? Vagy egy bulgáriai örményé?) Ez az egy adat tehát értelmezhető örmények középkori jelenlétére mutató bizonyítéknak (a többiekkel ellentétben).

Nem beszéltem még a cikk dobokai Ormán falunévéről. Ez hangtani okokból nem tartozik ide, hanem inkább a más magyarországi tájakon is felbukkanó ótörök *orman~urman* 'erdő' eredetű nevek közé.

Maga a magyar *örmény* 'Armenus' (1342: *ermen*, 1395: *ermeyn*) szó sem az *ö-*, (*eü*)- előzményű R. *örmény~örvény*, stb. szócsaláddal áll rokonságban, hanem az eredeti *a*-t, majd az átvétel-átadások során tapasztalható *e-*, (mély) *i*- hangokat tartalmazó alakokkal, vö. ukrán *virmen*, török *ermen*, és egyéb töröknyelvbéli hason-

lókkal, s a közvetítő nyelvek eme szóeleji hangsúlytalan, bizonytalan hangját hallotta később a magyar *ö*-nek. Nyelvészeink leginkább kun közvetítésűnek magyarázzák, s most semmi okunk, hogy ebben vitába szálljunk. A kora-magyar R. *örmény~örményes* és a mai *örmény* szavak (nevek) tehát látszólagos egybeesés, és NEM igazolják a cikk lelkes reményeit...

De! Mielőtt az olvasók meggyanúsítanának a hazai **örmények** múltjának „megrövidítési” szándékával, hadd hívjam fel az érdeklődők figyelmét egy sokkal izgalmasabb és sokkal régebbi összefüggésre, vagy összefüggési lehetőségre. Amely viszont az örmények, (vagy inkább pontosabban egy örmény néprész) sokkal korábbi, körülbelül a honfoglaláskori jelenlétére, de talán még annál is régebbire, éspedig az avarkori kapcsolataira mutathat. Magyar történelmi helynevek közt bukantam egy viszonylag kisszámú, de jellegzetes falunévtípusra: a nevek *-om*-ra végződnek, előtagjuk pedig „találgatható”. Nekem az tűnt fel eme „előtagjukról, hogy népnévnek látszanak, részben magyarul (is), de sokkal inkább oszétul(!), azaz „jászul”, valamint eme népnevek mindegyikének van valami köze a Kaukázushoz (és a magyar honfoglalás előzményeihez): éspedig 5 helyen is Komárom (<kangar/kamar/kabar, olykor „kavar”; történelmi „törzsek”: kangar, kabar; de a **kabardok** ma is egy ottani élő nép), Bolgárom (<bolgár, ami szintén ismert nép, de vannak **balkárok** is uo.), Kozárom (<kazar, történelmi nép, de ők is arrafelé), van még 3-4 Bajom (<*baj?, ilyen népet nem ismerek, talán *Baján vezér népére” gondolhatunk, az **avarokra**?? Nos: van ilyen is Dagesztánban), és végül 3 db SZOMAJOM (<*szomaj; hát ez mi? Nos: **szomikh = örmény** – oszétul!). Hm. Azt

hiszem, nem véletlen. Kár, hogy nem tudunk (jól) oszétul, kabardul, balkáruul, aváruul, örményül és régi magyarul...

De aki egy picikét jártas ezekben a körokben, utánanézhette a Kaukázusban egy

kis „rokonlátogatásra”! Hátha a honfoglalás mai kicsit „operettes” lefolyása is „izgalmasabbá” tehető. Éshát akkor MIÓTA tartanak az örmény-magyar „folytonos” kapcsolatok???

Kiss Ferenc (Dés)

Korai adatközlők és adatok az örmények hazai jelenlétéről

(3. rész)

Ennek következtében és a folyamat megátolása érdekében több, különösen szász többségű erdélyi város igyekezett a kereskedelmi konkurenciától való félelmükben megakadályozni azt, hogy az örmények falaik között gyökeret verjenek. A korabeli városi jegyzőkönyvek feljegyzéseiben több helyen is találunk az örményekre tiltására hozott határozatokat. Így 1889. május 6-án a dési magisztrátus azt határozta, hogy mivel „az mostani fennforgó állapothoz képest városunkban sok advenák (=jövevények) telepednek meg, most is jönn-jönnek, kinek hadnagy uram híre nélkül városunkban szállást adnak, hadnagy uram ő kelme az ilyeneket egy-egy forinttal büntesse meg, azután pedig ő kelmék szállást adni poena eodem (=büntetés terhe alatt) ne merészkedjenek.” (Lukinich Imre: *Dés város közléte a XVIII. század elején* Dés, 1908. 13.) Midón Görög Zachariás örmény kereskedő 1693. július 12-én letelepedési engedélyért folyamodik a dési magisztrátus csak olyan feltételek mellett hajlandó kérését teljesíteni, ha „Mindenben magát alkalmaztatván városunk tanaihoz, hadnagy uramtól dependál (=függ), nem egy, sem más szín alatt sectáját (vallását) nem kö-

veti, keresztelésre és egyéb alkalmaztságra rendeken való papot nem hoz sub poena fl. 12” / =12 ft. Büntetés terhe alatt. (U. o. 14.)

A szamosújvári örmények a dési városok állandó látogatói voltak, s jelenlétük úgy látszik sok panaszra adott okot, miért is 1729. április 22-én a magisztrátus megparancsolja, hogy „az örménység se bárányt, se egyebet, valami enni-való az székhúson és tésztaból álló enni-valón kívül, az 12 óráig, se azután kime-netelekig is ne vehessenek, ha pedig vesznek, vásárbírák atyánkfiái töllök elvegyék és hadnagy atyánkfiához ő kelméhez elvi-gyék. Ha pedig ő kelmék vigyázatlanságok miatt akármi enni-valót vennének az fenn megírt enni-való felett, az örménye, s el is vinnék, tehát ő kelek cum 6 fl. Büntessenek.” (U. o. 16.)

1759. március 16-án a dési magisztrátus ugyancsak a vásárookra bejövő örmények-re nézve kimondja, hogy „az örményeknek lovaikat a piacra kötozni meg ne engedjessék.” A városbíráknak meghagyják, hogy effélét ezután ne tőrjenek, s ha valamely örmény ellenszegülne a lovak köteleit, vagy kantárát és annak szarait elvagdadják, és lovaikat elcsapják, ha kell a had-

nagy fegyveres támogatásával is. (U. o.) Az utolsó, örményeket sújtó határozatot Dés város magisztrátusa 1813-ban hozta. (*George Manzat: Monografia orasului Dej Bistrita*, 1926.)

Bár a korabeli városi jegyzőkönyvek az örményeket érintő több megszorító intézkedést tartalmaznak, a beszterceihez hasonló kirívó eset, amely a lakosság egy részének kiűzésével járt, nem fordult elő.

A XVII. század második felében Erdélybe telepedő örmények kiléte, életmódja és sorsuk alakulása már a kezdetektől fogva felkeltette az értelmiségiek érdeklődését, akik kéziratban maradt, vagy nyomtatásban megjelent munkáikban több érdekes adatot adnak közre.

Az egyik korai szerző, aki az erdélyi örményekről és ezek eredetmitoszaról értekezik *Bzensky Rudolf* (1631–1715) jezsuita szerzetes volt. A cseh származású Bzensky 15 éves korában lépett a rendbe szülőhazájában, majd mind a rend tagja Erdélyben terjesztette a katolikus vallást. Missziós tevékenységéről és a katolikus egyház erdélyi helyzetéről, a mikolai csodatevő Szent Szűz ikonjáról és az erdélyi örményekről több munkájában is értekezik. Ezek között vannak az *Origines propagationes verae fidei in Transylvania* és a *Syllogimaea Transylvaniae Ecclesia, per historiophilum anagnoston* (1699) című, az erdélyi katolikus egyház helyzetéről készült művei is. Bzensky Rudolf jezsuita szerzetes szoros együttműködési kapcsolatban állott Oxediuss Verzereskul erdélyi örmény püspökkel. Örményekre vonatkozó adatainak jó része is ettől származik. Bzensky elmondja azt, hogy az örmény diaszpóra Moldvában 1450 körül telepedett le, ahol több várost is alapítottak. Az őket ért üldöztetések elől 1668-ban Erdély hegyei közé menekül-

tek, majd I. Apafi Mihály fejedelem engedélyével elsőbben Gyergyószentmiklóson és Csikszépvízen telepedtek meg. Említi az Erdélyben megalakult első örmény telepeket: Görgény, Petele, Bátos, Felfalu, Szentmiklós és Csikszépvíz helységeit. Elmondja, hogy az örmény püspök és az előjárók Besztercén telepedtek le, és hogy elfogadták a katolikus egyházzal való uniót, amelynek tényleges megvalósítására 1684 után került sor Oxendius püspök Erdélybe érkezésével.

Dacára annak, hogy Bzensky Rudolf atya munkái kéziratban maradtak és terjedtek, primér forrásokból merített adatai nagy hatással voltak az erdélyi történetírásra. Az utána következő szerzők Fasching Ferenc, Illés András, Timon Sámuel, Schmitth Miklós és Lukácsi Kristóf merítették belőle.

Az elsők között értekezik az erdélyi örményekről *Frank Bálint* (1643–1697), a szászok grófja is. Nevezetes alkotása a *Breviculus Originum Nationem Saxonicus Transylvaniae*, a szászok rövid történetéről írt munkája. (Szeben 1696) Frank Bálint elmondja az erdélyi örményekről, hogy ezek Moldvában éltek, ahol több várost is alapítottak. Itteni tartózkodásuk Duca vajda idején (1668–1672), ennek hatalmaskodásai és üldöztetései következtében tarthatatlanná vált. A vajda önkényeskedései ellen az örmények Hankó vezetésével fellázdáltak, majd ügyük vesztesével Erdély hegyei közé menekültek. 1672-ben I. Apafi Mihály fejedelem engedélyével telepedtek le Erdélyben. Frank Bálint munkája, amely 1701-ben Danzigban is megjelent, széles körökben volt ismert. Maga a kor híres tudósa, Leibnitz is nagyra értékelte e munkát. Jelentősége abban áll, hogy az európai közvélemény elsőként ebből szerzett

ismereteket az erdélyi örmények kilétéről és életéről.

A XVIII. század végének ismert irodalmi alkotása *Szentpáli Ferenc* (1661–1713) költő *Speculum consvetudinis. Imago veritatis* (Az élet tükré. Az igazság képe) című, az erdélyi nemzetekről írt gúnyverse. (Komáromy Andor: *Régi gúnyversek I. Apafi udvara. Speculum consvetudinis. Imago veritatis*. In Történelmi Tár, 1888. 173–204.; *Szádeczky Lajos: Gúnyvers az erdélyi nemzetekről* (1674). Erdélyi Múzeum, 1903. 203–215.)

Íme, hogyan jellemzi Szentpáli Ferenc az erdélyi örményeket:

„Hogy Erdélyben vagytok, bizony igen bánom,

Országunk romlását miattatok, szánom

Ezüstét, aranyát pusztíjtátok, látom

Elmémben óhajtván ezt csak vetem s bánom

Egy jó pénz Erdélyben miattatok nem marad,

Arany, vagy tallér, kik kezetekben akad

Az erdélyiekre vissza nem szakad

Emiatt országunk pénze igen apad.”

A „híres versfaragó” Szentpáli Ferenc gúnyoros sorait azonban mások érzékenységre nézve nem tekinthetjük sértőeknek, hiszen ugyanilyen szarkasztikusan ír az országrész többi nemzetéről is. Jó szemmel veszi észre azt az igazságot, mely szerint a gazdasági életben a gyengébb pénznem kiszorítja a forgalomból az értékeesebbet, amelyet tartalékolnak. Innen ered az a szállóige jellegű mondás, mely szerint „a rossz pénz nem vesz el”. Az is köztudomású, hogy a pénz és ezzel párhuzamosan a gazdagság a kereskedőknél a legotthonosabb, s így nem csodálkozhatunk azon, hogy az Erdélyben prosperáló kereskedést folytató örmények voltak azok, akiknél a pénz felgyülemlett, akik az ér-

tékesebb pénznemet tartalékolták, úgy annyira, hogy szűkebb esztendőkből jutott belőle kölcsönök formájában az országrész főnemeseinek, a guberniumnak, a gyulafehérvári püspöknek és a későbbi években Mária Terézia királynőnek is.

Szentpáli Ferenc verses alkotásával kapcsolatosan nem fogadhatjuk el Szádeczky Lajos tanulmányának azon utalását, mely szerint a mű 1674-ben keletkezett volna. Ebben az évben a szerző még túl fiatal volt ahhoz, hogy a versfaragással foglalkozott volna, ugyanakkor az örmények 1672 évi erdélyi megjelenésének (letelepedésének) éve közel esett a mű keletkezésének idejével. Meglátásunk szerint Szentpáli verses alkotása a XVIII. század elején készült és kéziratokban terjedt.

A XVIII. században készült művek közül, amelyek az erdélyi örményekre vonatkozó adatokat adnak közre, jelentős volt *Illia András* jezsuita szerzetes a dáciai népek vallásainak eredetéről és történetéről készült *Ortus et progressus variaria Dacia gentium* (Kvár, 1764.) című munkája. Jórészt Bzensky adatait közvetíti és az erdélyi örmények vallásos életére és a római katolikus egyház kebelébe térésének jobb megismeréséhez nyújt segítséget. Illia adatait a későbbiekben Benkő József is felhasználta. Az irodalmi és történelmi alkotásokban bővelkedő XVIII. század szerzői közül említést érdemel *Szegedi Mihály* (1706–1752) jezsuita szerzetes, *Res gestae in Hungaria* (Kassa, 1740) című munkája, melyben a magyar krónikások munkáiban található örmény vonatkozású adatok jelentősek. Egy másik jezsuita szerzetes *Fasching Ferenc* (1786–1847) *Nova Dacia* (Kvár., 1743–1744) című leírásában az örmények az országrész újabb lakói között kerülnek bemutatásra.

Folytatjuk

Gurzó K. Enikő

Karátsonyiak a Bánságban

A nagy alvók (4., befejező rész)

Jenő, a bűnbak

A Bánsághoz bizonyos vonatkozásban Karátsonyi Jenőnek is köze volt, noha elődjétől eltérően az ő szerepvállalása kevésbé épült be a történelmi emlékezetbe. E tekintetben a közepes természetű, köpcös, pofaszakállas férfiú életútja s karaktere határozta meg a cselekmény alakulását.

A gróf 1861. augusztus 5-én született a Torontál vármegyei Beodrán, a család központi birtokán. Középiskolai tanulmányait Budapesten végezte, majd jogot hallgatott a belgiumi Lovainban. Hazatérve a magyaróvári gazdasági akadémián folytatta tanulmányait. 1869-ben kapcsolódott be az országgyűlés munkájába szabadalvú párti, programmal. 1890-ben császári és királyi kamarássá nevezték ki, 1896-ban pedig a zichyfalvi kerület alkotmánypárti képviselője lett. De volt társelnöke a Torontál vármegyei nemzeti munkapártnak, és elnöke a közművelődési egyesületnek. Andrassy Karolina grófnővel kötött házasságából egy fia született, László, aki felnőtt korában öngyilkos lett: elvesztése rettenetesen megrázta a korosodó gróft.

Jenő jellembeli hibáit értelmetlen elhallgatni, hisz fényűző életviteléről számos anekdota tudósítja az utókort. Ezek igazság magvát bizonyító erővel támasztja alá, hogy 1896-ban budai palotájában a királyt egész udvartartásával és a Budapesten időző főhercegekkel együtt látta vendégül, 1908 őszén pedig a spanyol koronás fő, XIII. Alfonz és neje volt a meghívottja. Az igazoló érvek száma vételénél érdekfeszí-

több viszont, hogy ellentmondásos személyisége tiszteletet és ellenszenvet egyaránt kiváltott ismerőseiből, alattvalóiból, ezért szerették is meg nem is.

Akárcsak apjának, Jenőnek is voltak jótékony célú, nemes cselekedetei. Alapító tagja volt az 1928-ban alakult Magyar Máltai Lovagrendnek, amelynek székházat épített Budán, finanszírozta a történelmi könyvek, monográfiák kiadását, és tovább ápolta a rózszaesküvők szép hagyományát. Utóbbi elértéktelenedését a korona inflációja idézte elő, s nem az ő szeleburdi viselkedése, amiként egyesek állítják. Ahhoz viszont nem fér kétség, hogy pazarlásával óriási, sőt, jöváthetetlen hibát követett el, hisz csúnyán eladósodott, zűrös anyagi ügyei pedig rendszeresen megtépták tekintélyét. Talpon maradásáért el kellett adogatnia birtokait.

A solymáriak végül annyira megharagudtak rá, hogy 1931-ben a Karátsonyi Jenő utcát József főhercegről nevezték el. Sértődöttségük azonban nem tartott sokáig: a gróf halála előtt egy hónappal a képviselő-testület díszpolgárrá választotta. Seres István helytörténeti író szerint a község vezetői azt remélve határozta így, hogy a végrendeletbe a település is belefoglaltott. Jenő elhunyt után azonban csak egy csillár maradt a közösségre, pontosabban a templomra.

Vörösvárott ennél pozitívabb volt a dzsentrigróf megítélése, holott Jenő nem törődött pilisi birtokaival, ottani kastélyát is elhanyagolta. Egy 1927-es képviselőtestületi ülésről készült jegyzőkönyv szerint

Karátsonyi gróf bérházának árnyékszékei évek óta nem voltak tisztítva, az udvaron állt a trágya s a szemét, az istállóból pedig a szennyvíz az utcára folyt ki.

Bánkon valószínűleg ennyire drasztikus kép sosem fogadta a látogatót, hisz a nagy utazó, aki Európa valamennyi államát és Afrika egy részét beutazta, a szóban forgó hitbizományi uradalmat mintagazdasággá fejlesztette. Igaz, mára ez a (birtok) modell már csak por és hamu. Tönkretették, szét-hordták.

A homokóra a feje tetejére állt Bánlakon nem értek meglepetések. Vagy mégis? Hisz a találtnál egy picivel több emlékre, ereklyére számítottam. Hogy manapság használatos kifejezéssel éljek: egy virtuális találkozást reméltem a kopaszodó, jó-ságos mosolyú bajszos arisztokratával, aki lovaglórúhában, magát pózba vágva a kastély terméskő-lépcsőjéről kedves-komikusan köszönti a betévedőt – amiként azt Szamosy Elek (1826–88), Guidó udvari festője is megfestette, csak más kontextusban. Látni akartam Jenő Egyiptomból hozott edényeit, bútorait, múmiáját, japán faliszőnyegeit, antik legyezőit, gazda családi képtárát, olasz medalionjait, mini-atúráit, fegyvergyűjteményét, ha nem is ott kint, a lecsapolt mocsarú bánsági világ végén, de legalább a dettai vagy a Temesvári Múzeumban. A palota parkjában azonban a keleti pavilonnak csupán a romjaira buk-kantam, tehát valamivel többre a semminél. Mintha a lerobbantság korunk kötelező maskarája lenne, egyéb nem került elő a törmelék alól.

1956-ot írtak már, amikor a Karátsonyi-vagyomból közgyűjteménybe került egy-két műtárgy, porcelán, szobor, nyolc festmény és egy kút. Igen, egy kút, ha hihe-tünk a feljegyzéseknek. Több, egymás-tól független hírforrás egybehangzó köz-

lése szerint a térplasztikák egy részével Dettán, a múzeum udvarán kellett volna szembesülnöm, csakhogy a régiségek jelenleg a hajdani tűzoltótoronyban várnak jobb sorsra, az ipartörténeti műemlék pedig egy betontenger közepén vénül. Az értékek zöme tehát eltűnt, elkallódott, esetleg el lett téve, rejtve, dugva, ami pedig máig látható, megközelíthető helyen gyönyörkötetni az érdeklődő szempárokat, annak elkülönítésén, kisajátításán már dolgoznak azok az ortodox főpapok, akiknek grófok emeltek templomot. Ha a főurak nem nyúltak volna mélyen bele a zsebük-be, talán még ma is a szabad ég alatt adnának hálát a jó Istennek a bánlakaiak, és nem csak ők.

A görögkeletiek sumákolásának azonban megvannak az előzményei. 1922-ben Radovan Lozovics pancsovai képviselő oly mértékben végezte gondnoki teendőit a Karátsonyiak bánsági birtokain, hogy az uradalomról szőrén-szálán eltűntek a mezőgazdasági gépek, nyoma veszett a bútorok javának és az állatállománynak. Aztán mint az úthenger, úgy mentek át Bánlakon a visszavonuló szerb katonák az első világháború végén. Az inatlanba betörő bakák szinte mindent tönkretettek, amit nem, azt magukkal vitték (a maradékot a helyiek lopták el). Később, az 1930-as években Erzsébet román királyné rendezte be magának az úri lakot, ő javíttatta fel az állagát.

A hitelezők kezére jutott mesés vagy on széthullását Keglevich-Karátsonyi Imre, Jenő fogadott fia amúgy sem tudta volna megakadályozni. Az örökös imádott kóborolni, bejárta egész Európát, négy nyelven beszélt, művelt, tájékozott ember hírében állott, de kenyérré lehetett kenni, olyan meleg szívé volt. A hagyaték az a részét is képes lett volna szétosztani, elajándékozni, amit nem sikerült kicsalniuk, elvenniük tőle.

A kommunizmusban a diktatórikus rendszer törvényszerűségei érvényesültek: a kastély kegyetlen ura az állam lett, beteg öregek, értelmi fogyatékos árvák laktak benne egy ideig. Mivel ekkor valójában már nem volt gazdája, téglánként, poharanként hordták el a szemfülesek. És hordják a mai napig.

(Az említett szerzők, helytörténészek adatain kívül írásomba Fogarasy-Fetter Mihály, Karácsonyi Krisztián Norbert, Nagy Iván és ifj. Neubrandt Ferenc kutatási eredményeit is beépítettem, ezért köszö-

nettel tartozom mindannyiuknak. Köszönettel tartozom továbbá az ortodox egyháznak, a román királyi család egyik mellékági leszármazottjának és a hazai bulvársajtó néhány munkatársának, amiért közös erővel hívták fel a figyelmemet a téma aktualitására. Mindezek mellett, no meg a hírközlők utóbbi csoportjától eltekintve elsősorban a saját gyűjtésemmel s tapasztalataimra hagyatkoztam. Ezért hiszem, hogy nincsenek véletlen egybeesések.)

(Megjelent: *Művelődés* 5–6, 2009. május–június)

Olvasói levél

Mály József festőművész síremléke

Dr. Issekutz Sarolta elnök asszony, EÖGYKE

Kedves Sarolta!

Hát végre megjártam Zombort! Sajnos Mály K. és Heim P. nem tudott velem jönni. Testvéremmel kicsit tekeregtünk ugyan előtte, mert szinte egyáltalán nincsenek útjelzőtáblák, de végül befutottunk, és egyik segítők, Márta McDuff várt. Nagyon helyes, készséges, szeretetreméltó asszony. Először Mály József házához mentünk, sajnos az épületbe nem, csak az udvarba jutottunk be, mert a tulajdonos, egy 80 éves orvosnő, még nem érkezett meg nyári ott-tartózkodására, így emléktábla felhelyezéséről nem tudtunk vele beszélni. Ezután a temetőbe mentünk, ahol valóban ott áll Mály Józsefnek és családjának a sírja. Rezicska úr (a helybéli Magyar Polgári Kaszinó tagja) és Hordósi úr (az ajánlott sírköves) is befutottak, és közösen megvizitáltuk a síremléket. Maga a sír jó állapotban lévő beton keret és fedél, a sírkő pedig eléggé málékony mészkő. Úgy gondolom, hogy sem a hiányzó kővázát, sem a hiányzó keresztet nem kell pótolni: egyrészt ezzel a mészkőfajtával manapság nem dolgoznak, másrészt elütne az egésztől, harmadsorban maradjon meg a patinája, negyedsorban bizonyára tetemesen megemelné a költségeket. Nem beszélve arról, ha az egészet újonnan megépítenék. Sajnos ezt a mészkövet konzerválni semmivel nem tudják, legfeljebb kicserélni.

A kő tisztítására, és a szövegbetét újrafestésére 375 EUR ajánlatot kaptam. Lenne valaki, aki a gondozást elvállalná 70 EUR-ért, de valaki más olcsóbban is, ezt még nem tudom. Ezt én természetesen nem tudom kifizetni. **Nagyon nagy szükség lenne, hogy az EÖGYKE támogassa az ügyet.**

A neten korábban találtam Mály Lőrincné Schöffner Teréz zombori gyászjelentését (1905). Még nem kerestem a családfán, Heim P. bizonyára kapásból tudja, ki a Mály

Lőrincz. (Nagyszüleink korában úgy tartották, hogy Magyarországon minden Mály rokon. Ma viszont találtunk olyan Mályt, aki határozottan állította, hogy ő szerb eredetű.) Barangolva a temetőben nem találtam meg, pedig nagyon sok régi sír van. Gondoltuk naívan, hátha van valamilyen dokumentáció a temető irodájában. Nem volt, elküldtek a temető papjához. Innen továbbküldtek a belvárosi templomba. Sikertől a káplánt találni meg, mert ő magyar és készséges (a plébános, mint mondták horvát és nem kedveli a magyarokat), azt ígerte, hogy amit talál, elküldi e-mailon. 1895 előtti anyakönyvek a levéltárban vannak, oda már nem jutottunk el, pedig a szemközi épületben van. Elmentünk még a Szt. Istvánnak szentelt (karmelita) templomba, ahol több mint egy órát várt ránk egy hölgy, aki beengedett bennünket. Nagyon szép, tatarozták nem régen. A két torony között az oromzatot áll a helybéli magyarok büszkesége, Szt. István óriási szobra. Ehhez érdekes módon az elmúlt évtizedekben sem nyúltak, lehet, túl magasan van. A szentélyben még Szt. László és Imre szobrai állnak, Szt. Erzsébet és Margit társaságában. Megcsodáltuk az orgonát, amin Márta nagyapja haláláig orgonált. Kifelé jövet megakadt a tekintetem az egyik márvány szenteltvíz tartón, mert az oldalára elég nagy betűkkel neveket véstek: Schöffner Mária és Mállyné szül. Schöffner Irén. A másik oldali szenteltvíztartón is volt név. Nyilván ők adományozták. Erre visszaszaladtunk, és végigolvastuk az orgona felújítására adakozók névsorát is, de nem leltünk ismerőst. Az ajtóból visszatekintve rájöttem, hogy mi hiányzik. A magyar zászló, ami pl. Erdélyben minden templomban látható. A sírkőre sem merem a nemzeti színű pertlit felkötni, nehogy ez legyen okozója, a több mint százéves síremlék megrongálásának.

A tér tele volt rendőrautóval, mint kiderült ott van a 365 szobás megyeháza, ahol ma már más intézmények is működnek. Azt is megtudtuk, hogy szerb-horvát miniszteriális találkozó volt, de azért bemehettünk az épületbe, udvarba, csak nem volt szabad ácsorogni. A kapu alatti nagy térképet böngésztek, ahonnan továbbküldtek minket. Később láttuk a konvojt elvonulni.

Jártunk a múzeumban is. Az igazgató fogadott, majd rövid úton átadott egy kollégájának bennünket. Úgy tudtuk, hogy az ott őrzött két festmény közül az egyik az állandó kiállítás része, a másik raktározva van. Most ezt sem kellett előhozni, mert egy időszaki kiállításon látható. Igazán szép, két kisméretű tájkép. Nagyon örültem, hogy eredetiben megnézhettem őket. Kár, hogy olyan kevés kép lelhető fel tőle. A kísérről sajnos nem túl sokat tudott róluk mondani, mert a festéssel foglalkozó kolléga éppen nem volt bent. Így nem tudtam meg, hogy honnan származtak ezek a képek. Végül végig kísért bennünket az illető úr az egész, több témájú, helytörténeti kiállításon. Érdekes volt, természetesen rengeteg magyar vonatkozású dologgal. Háromnyelvű felirattal, természetesen magyarul nem.

Sűrűn emlegettem M. József örmény eredetét, nem sok visszhanggal. Amikor megkérdeztem, hogy mit lehet tudni az örmények betelepüléséről, azt mondta, hogy ez ott nem jellemző, örmény templom nincs és nem is volt. Újvidéken volt örmény templom, de már régen elpusztult, mondta Márta ismét, mert ő már korábban átküldött nekem egy képet róla. (...)

Szeretettel üdvözlő: Árváné Pataki Ilona

Névjegy

László Endre

(1901. május 30., Bánffyhunad – 1987. december 27., Budapest). Író, rendező. Örmény családban született, eredeti neve *Páskuj Endre*. Pesten érettségizett, majd Csók István tanítványaként a Képzőművészeti Főiskola festő tanszakján szerzett diplomát, noha saját bevallása szerint színtévesztő volt. Gyermekkorától muzsikált, a Képzőművészeti Főiskola után a Nemzeti Zenedében tanult. Évekig mozikarmester, majd rajztanár a kispesti taniskolában. 1934-től a Magyar Filmirodában rajzfilmeket, főleg reklámfilmeket készített. Dolgozott a kísérleti televízióban, majd 1941-től végleg kikötött a Rádiónál, előbb mint zenei munkatárs, majd mint rendező. Adaptációkat készített, gyermekműsorokat írt és rendezett. Számos hangjáték rendezője. Közismert, népszerű sorozatai: *Kíváncsiak Klubja*, *Csinn-Bumm Cirkusz*, *Csilicsala csodái*, *Mikrobi*, *Szírusz kapitány*. A *Szabó család* rendezője 1959-től haláláig. 85. születésnapján a Magyar Népköztársaság Csillagrendjével tüntették ki. A Szírusz-sorozat 1977-ben indult a Magyar Rádióban a *Szírusz kapitány színre lép* című öt részes történettel. A következő években mindig megismételték az előző

évi adást és egy új történetet is leadtak, 1989-ig összesen tizenháromat: *Szírusz kapitány színre lép*, 1977, *Szírusz kapitány haragszik*, 1978, *Szírusz kapitány és a Csillaglány*, 1979, *Szírusz kapitány fogságba esik*, 1980, *Szírusz kapitány veszélyben*, 1981, *Szírusz és Corinta*, 1982, *Szírusz és az ősember*, 1983, *Szírusz és a Rettenetes Vendég*, 1984, *Szírusz és a Holdon nyíló Bársonyrózsza*, 1985, *Szírusz és az emberke*, 1986, *Szírusz és a 12 nevelőnő*, 1987, *Szírusz és az ibibik*, 1988 (László Endre halála után kiegészítette Eröss Ágota), *Szírusz és a robot*, 1989 (László Endre vázslatai alapján írta Eröss Ágota). A rádiósorozat alapján készült ifjúsági regények első kötete csak az író 80 éves korában jelent meg (*Jóholdat, Szírusz kapitány!*). A történetek a 2480-as években játszódnak a Holdon. Főszereplői 14–15 éves kamaszok. A sorozat a 10–15 éves korosztályt célozza meg, szellemesen keveredik benne az ismeretterjesztő szándék a kalanddal és a tudományos-fantasztikus elemekkel. Az ismereteknek és kalandoknak ez az aránya a hat megjelent könyvre is jellemző, szórakoztató olvasmányt jelentenek a kiskamasz közönség számára.

A zeneagapé tervezett őszi programja

szeptember 25., szombat: Fogolykiváltó Boldogasszony misén kórusének **október (a pontos dátumot a füzetek következő számában közöljük):**

Fogolyán Kristóf fuvolaművész játszik

november 28., vasárnap: *Puskás Eszter* énekes + kísérete lép fel

december 26., vasárnap: Karácsonyi CD bemutató *Szongoth Gábor D.J.*

Bálintné Kovács Júlia

Örmény szertartású és örmény gyökerű római katolikus papok Erdélyben

(9. rész)

35. Dombi János örmény szertartású. Erzsébetvároson született, ott volt káplán 1779-ben illetve 1782-ben is. Meghalt 1813. október 14-én.

36. Dragomán Antal örmény szertartású. Szamosújváron született, 1845. április 23-án. Tanulmányait Szamosújváron és Bécsben végezte. Pappá szentelték 1866. december 24-én. Mechitarista. Szolgált 1880: Szamosújváron káplánként. *Szongott azt is közli, hogy a szamosújvári állami gimnáziumban az örmény nyelv tanáraként is szolgált.* Meghalt 1924. március 22-én.

37. Dragomán Kristóf nevével *Szongott Kristófnál találkozunk, és pedig az 1783-as bejegyzés alkalmával, így Dragomán Simon fia Kristóf.* Meghalt 1790. április 14-én.

38. Duha Kristóf örmény szertartású. Szamosújváron született, és ott is szolgált 1773-tól káplán majd kerületi jegyző 1782-ig. 1788: misszionárius Karasbasárban (Krim félsziget), 1812-ben halt meg.

Szongottnál: „1782-ben Krimiába (Kharassu-Bázár) rendeltetett. Elment: ott is halt el.” Szongott Kristóf közli azt a levelezést is, amit a város folytatott Duha Kristóf érdekében, hogy itt maradhasson. Az első levelet 1782 áprilisában írták, illetve küldték az erdélyi püspökhöz.

39. Duha Ödön Szamosújváron született 1857. február 23-án. A gimnáziumot szülővárosában és Kolozsváron, filozófiai és teológiai tanulmányait Gyulafehérváron végezte. 1880-ban szentelték pappá. Gyergyószentmiklóson káplán és hittanár volt. 1884: Désaknán adminisztrátor. Meghalt 1887-ben.

Folytatjuk

Meghívó

A Budapest Főv. II. ker. Örmény Kisebbségi Önkormányzat szeretettel hívja Önt, családját, barátait és ismerőseit

Mészáros Ábel és Szabó Ádám

Kőország

Az 1700 éves örmény keresztény egyház építészeti emlékei

c. vándor fotókiállítás megnyitására
2010. szeptember 1-én 18 órára

Helyszín: Budapest II., Marczibányi Téri Művelődési Központ M Galéria (Budapest II. Marczibányi tér 5.)

A kiállítást megnyitja
dr. Issekutz Sarolta elnök

Közreműködik:
Flórián Antal színművész
és Puskás Eszter énekművész

A kiállítás szeptember 12. napjáig tekinthető meg, hétköznap 9–19 óráig, hétvégén 9–14 óráig

Kónya-Hamar Sándor

Száz éve született Demeter Béla

A gazdaságpolitikus szakíró, falukutató, szerkesztő és jelentéstevő megbízott (4., befejező rész)

Az 1940 utáni, második redivivusát élő, de csak Észak-Erdély területén újra beledőlő EMGE tevékenységét olyan alcímek alatt mutatja be, mint *1. EMGE-tanfolyamok* (gépezelői tanfolyamok, talajerőfenntartás, okszerű vetésforgók, védekezés stb.); *2. A mezőgazdaság közvetlen irányítása* (növény- és gyümölcs-termesztés, állattenyésztés és egészségügy, birtokpolitika, közellátás, árpolitika és értékesítés stb. 80–87.old.); *3. Az EMGE érdekképviselői szerepe* (kamarai megbízatás, kamarai vagyonkezelés, paritásos bizottságok, adóügyi tanácsadás, terményértékesítési tájékoztató, a termelési jutalmak kiosztása stb. (195–199 old.).

A történelem viszont közbeszólt, s a szakértelmet felváltó politizálási szándék Demeter Bélát is, bár rövid időre, a cselekvés más mezejére szólítja.

Ám 1944. december 1–1945. január 2. között újra az EMGE szolgálatában találjuk. Különleges és fontos megbízatást kap az EMGE észak-erdélyi vezetőségétől. Erről Demeter Béla azt írja: „A háborús események és a közlekedési nehézségek miatt az EMGE-központ és a külső hálózat között – mint ismeretes – megszakadt az összeköttetés. Éppen ezért – a gazdakörök és a megyei kirendeltségek munkájának újra-felvétele és folytatása érdekében – megbízatást kaptam az EMGE-direktóriumtól, hogy látogassam meg Szolnok-Doboka, Beszterce-Naszód (vármegyék), és a Székelyföld útba eső falvait és a megyei kirendeltségeket. Ennek rendjén pedig állapít-

sam meg a mezőgazdaság jelenlegi helyzetét, különös tekintettel a legsürgősebb tennivalókra.”

A Demeter-jelentés egy másolatát az Erdélyből 1946-ban Magyarországra áttelepített kommunista politikus, Simó Gyula hagyatékában találta meg Vincze Gábor szegedi történész, és az *EGE-EMGERMGE, 1844–1994, 150 éves története* (2004.) című kiadványban közli először (105–141 old.). Ugyancsak ő jegyzi e kordokumentum margójára, hogy: „Demeter Béla jelentése a XX. századi Erdély történetének egy rövid időszakába nyújt betekintést. Ez a dokumentum nem csupán azért lehet érdekes a mai olvasó számára, mert – az idősebb nemzedéket leszámítva – egy teljesen ismeretlen periódus válhat ismertté a jelentés elolvasása után, hanem azért is, mert – ellentétben azokkal a Romániában vagy Magyarországon megjelent visszaemlékezésekkel, amelyek érintőlegesen kitérnek Észak-Erdélynek erre a négy hónapjára is – Demeter jelentése nem a politikum szférájával foglalkozik, hanem – az EMGE vidéki kirendeltségeinek helyzete mellett – az „észak-erdélyi köztársaság” egy részén uralkodó „közállapotokat” mutatja be.” Ez a Demeter Bélára bízott feladat tömör és pontos megfogalmazása, amihez nem csatlakozhatunk mást, mint a jelentés összegező megállapításait, vagy talán elegendő, ha csak a legszükségesebb tennivalókat megfogalmazó záradékot: „A helyszíni tapasztalatok alapján Észak-Erdély teljes gazdasági össze-

omlását csak úgy kerülhetjük el, ha az illetékes tényezők azonnal cselekednek: mezőgazdasági, ipari, kereskedelmi munkaerő, közlekedésügyi, pénzügyi és biztonsági tanács megalakítása. Minden egyes kérdésnek hozzáértő szakember legyen a vezetője, akik a politikai szempontok alapján dolgoznak. Ezeknek a hivatása a tavaszi mezőgazdasági munkálatok megszervezése, az észak-erdélyi iparvállalatok megtekintése, üzembe helyezése, nyersanyagról történő gondoskodás, a közrend teljes helyreállítása, az árucserre-forgalom megszervezése stb. Ha egy ilyen szerv létrehozása bármilyen akadályba ütközne, akkor egy termelésügyi kormánybiztos kinevezése szükséges, és a többi reszortok, mint ennek olyan osztályai működnek. Éppen így múlhatatlan két gazdasági összekötő kinevezése, az egyik az Alföld, a másik Románia irányában. Ne felejtjük el, hogy a tavaszi mezőgazdasági munkálatok megszervezésére alig két hónap áll rendelkezésünkre, és ha idejében nem történik intézkedés, úgy a gazdasági helyzet véglegesen lejtőre jut.”

1945 augusztusában már mint a budapesti Békeelőkészítő Osztály szakreferense dolgozik. Többszöri erdélyi beutazása és felmérése, tapasztalatok összegezése után készíti el azt az összefoglaló tanulmányt az erdélyi magyar kisebbség gazdasági és oktatási intézményrendszeréről, amelyben utoljára az Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesület helyzetéről is ír. „Az Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesület – az EMGE – az első világháború előtt a nagybirtokosok érdekképviselője volt. A kisebbségi élet nyomasztó szükségai azt parancsolták, hogy az egyesület az egész, az erdélyi magyarság 80%-át tevő gazdaközönseget magában foglalja. 1936 óta új kerekben, teljes közösségi szellemben vette

föl a szervezés, oktatás és irányítás munkáját. A bekövetkező változások rendjén az Egylet 1940-ben két részre szakadt. A dél-erdélyi EMGE Nagenyed központtal a legsúlyosabb elnyomatást élte át, négy éven át közgyűlés tartását sem engedélyezték a román hatóságok, vezetőit pedig állandóan üldözték. Észak-Erdélyben a magyar uralom nagy fejlődést indított meg. Mind az ismeretterjesztő, mind a termelő és értékesítő szervezetek s ezek berendezései új munkaterületeket nyitottak meg a tanulni vágyó magyar gazdaközönség előtt. A háború utolsó, majd befejező fordulatai megakasztották a megindult fejlődést, Erdély sorsának eldőlése viszont összekapcsolta a két részre szakadt egyesületet. Megtépázott állapotában az erdélyi magyarság politikai szervezete, a Magyar Népi Szövetség vette szárnyai alá az EMGE-ét.(...) Az egyesület vezetősége tisztán látja, hogy a lét vagy nemlét kérdése előtt áll, mert anyagi eszközei hiányzanak, hogy az Egyletet munkára lendítse. Folyóiratát, az *Erdélyi Gazdát*, nem tudja megjelentetni.”

E sötét valóságnak tudatában, mégis a feladatok fényében próbálja megfogalmazni mindazt, amit a tudás és felelősség birtokában nem hallgathat el. Azt, hogy az erdélyi magyar gazdátársadalom szempontjából milyen létfontosságú feladatok elvégzése hárul az EMGE-re a XX. század közepén. Ha hagyták volna élni az EMGE-ét. S ha hagyták volna élni Demeter Bélát is.

Rehabilitációs szándékunknak nyilván része Demeter Bélának, az elfelejtett kisebbségi politikusnak és a béketárgyalások megbízott szakreferensének tevékenységét és hátrahagyott, ismert vagy még lapangó írásos hagyatékát is részletesen feltárni, megismertetni és méltó helyére

tenni. De nyilván ez már egy más tanulmány részét képezné. Vállalva a tévedés kockázatát is, valakiknek lelkiismereti feladatuk kellett volna hogy legyen eddig is a hiátus kitöltése. De íme, megteheti ezt az utókor is, akit kíváncsivá tett ennek a jövőjéhez szükséges életműnek és hagyatékának a teljes ismerete. Talán!

De addig is érvényes az eleven lelkiismeretbe és tudatba vágó kérdés: ki és mikor fogja rehabilitálni Demeter Bélát?! Hiszem, hogy mi már elkezdjük annak folyamatát, amelyet kitarthatóan folyamatosnak kell tenni. Hiszen 1993-ban, Magyarország első demokratikusan megválasztott

miniszterelnöke, Antall József már megelőzött mindenkit, elsőnek vállalva hivatalos tisztségében mindazt, amit elsősorban az erdélyieknek kellett volna vállalni: egy erdélyi magyar áldozat (vértanú?) rehabilitációját. 1993-ban Budapest egyik utcáját nevezték volna el róla, ha nem szől közbe a súlyos, halálos betegség. Hogy az egykori lakóházának falán, a budapesti Kecskeucai utcában emléktábla emlékeztessen Demeter Béla életére és hagyatékára, azt az 1994-es parlamenti választások eredménye hiúsította meg mindmáig szégyenletesen, de nem végérvényesen. (*Szabadság*, 2010. január 06.)

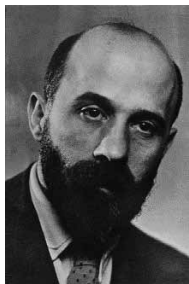
Az erzsébetvárosi Nagyboldogasszony napi búcsú körmenete – feketében Marika néni, a templom őrzője (háttérben az Apafi kastély) – beszámoló a 13. oldalon

Barcsay Jenő

Emlékeim a Kabdebó családról*

(1. rész)

Bécsben vett, hamar elromlott magnós rádiómon hallgattuk korábbi sorozatom beszélgetésének adását, amely a híres Barcsay-mozaikok keletkezéstörténetét beszélte el (utóbb megjelent A műhely titkai című interjú-kötetben). Elégedett volt. Ez nagy szó, mert mindig aggályosan javított korábbi szövegein. Én nem vagyok író, nagyon kell vigyáznom minden mondatomra, ne-

Barcsay Jenő

hogy szégyenkezniem kelljen az írók előtt – szokta mondogatni. (Amikor a hallgatott emlékezését könyvbe emeltük, kétszer is átírta, legutoljára a korrektúrát, annyira, hogy újra kellett szedni a szöveget; a szerkesztő, Sík Csaba barátom a mester iránti tiszteletből természetesen beleegyezett a módosítások pénzigényes megvalósításába. Emlékszem, ezt az utolsó átdolgozást az Andrássy út egyik padján ülve, szinte mindegyik szót külön mérlegelve végezte, amikor elkészültünk megkönnyebbülten felsóhajtott: na, ezzel is végeztünk, hál'Istennek nem hagyok magam után félig kész munkát, remélem, nem kell szégyenkezniem majd miatta.) De akkor elégedett volt. Látva ölemben a kis masinát, hirtelen ötlettel kijelentette: megígértem, hogy elmondok emlékeimet apádekről, kapcsolod be, essünk túl rajta. Nem mertem mondani, hogy nagyon rossz felvételre képes már csak ez a „ricsajláda” (ahogy otthon elégedetlenül

*(Megjelent Kabdebó Lóránt: A műhely titkai c. interjúkötetben)

becéztük), örültem, hogy elkezdte (hiszen máig sajnálom, hogy még ilyen rossz gép volt a közelünkben, amikor Tóth Imre-Amerigo Tot és Hubay Miklós jelenlétében, szentendrei házában ifjúsága meghatározó élményét, a Párizsból érkezése utáni első firenzei napját csodálatos helyszínrajzzal elmesélte). Örööm az alig hallható szalagot valamint feleségem barátnőjének, Baranczó Ka-

talinnak a gépiratát, amelyet magam szavanként javítottam, hogy azután ő maga is – szokásos aggályosságával, ceruzával – átírja végül. Romániából volt menekülésének okát és történetét elmondta ugyan, de akkor mégis áthúzta, élete végén is félt az eseménynek az emlékeitől, – hiszen ezekben az években is haza járt oda, rokonai éltek ott. Ma már az akkori félreértés senkinek sem árthat. Különb is, a valódi tettes nevét ki sem ejtette – akkor sem, azóta sem – a száján.

Nagy szeretettel gondolok mindig vissza Édesanyám bátyjának családjára. Az anyámat imádtam. Nem szeretem az ilyen fellengős kifejezéseket, hogy imádtam, és az ehhez hasonlókat, de én az anyámat nagyon szerettem. Hogyne szerettem volna a bátyjának a családját is. Miklós bácsi 15 évvel idősebb volt az én anyámnál. Tulajdonképpen mondhatnám azt is, hogy a nevelője is volt egészen fiatal korában, hiszen Miklós bácsinál dolgozott, mint segédjegyző az én apám, Barcsay Boldizsár, aki ott ismerkedett meg Kabdebó Irénnel. No, de nem itt

szertném elkezdni, hanem valahogy bizonyos ritmusba szeretném hozni a fiatalkori emlékeimet a későbbiekkel.

Katona községben lakott a családnk. Mindig boldogok voltunk, amikor a szülein elhatározták, hogy megyünk Miklós bácsiékhoz, meglátogatjuk a Kabdebó családot Vasasszentivánon. Miklós bácsiék és az unokatestvéreimet, Erzsit, Jancsit –, aki a te édesapád volt –, Miklóskát –, aki a legfiatalabb volt és orvostanhallgatónak készült, sajnos korai halála megakadályozta, hogy életcélját elérhesse –, és Gerőt –, aki mindegyiknél idősebb volt, tulajdonképpen mostoha testvérük volt, mert Miklós bácsinak az első felesége, Gerő édesanyja meghalt, úgy emlékszem Bozsoki lány volt, és Szentiván közelében, Göc községben laktak. Gerő nem tartozott egészen a Kabdebó családhoz, hanem csak félig, mert két családnak a gyereke volt, így őt ritkábban láthattuk, de olyankor nagyon örvendtünk az ő jelenlétének. Kedves, jó ember benyomását tette, nagyon jóképű férfi volt, azt hiszem, jogász volt, jogi egyetemet végzett.

Na, most megint visszakanyarodok a gyermekkoromba. Amikor szüleim elhatározták, hogy megyünk Szentivánra, az nekünk ünnepet jelentett. Nagyon szeretjük azt az utat, amelyet meg kellett tennünk az apám kétlovas kocsiján. Ezzel tettük meg a 25 kilométert. Amint kiértünk Katona községből, a Mezőség leg-sárosabb, legelhagyatottabb falujából, amely nekem így is nagyon kedves, a gyerekkori emlékeimmel együtt, három kilométert kellett megtennünk. Ha sár volt, akkor nehezen tudtunk onnan kijutni, csak ökrös szekér volt képes arra, hogy a három kilométert megtegye, és kijussunk az országútra. Hát amikor először fölcillant a Katona község határá-

ban levő Katonai-tó – mert így nevezték, azt hiszem, most is így nevezik –, akkor különös érzés fogott el, mert életemben először akkor láttam meg nagyobb vizet, úgy képzeltem, hogy a tenger is valahogy így kell, hogy kinézzen, a víznek a csillogása különös hangulatot ébresztett, legalábbis bennem, de azt hiszem, többes számban is mondhatom – bennünk, értve testvéreimet –, utána a Gyekei-tó, aztán a Cegei-tó, ezek mind egymás után következtek, minthogyha nem is a földön jártunk volna, hanem majdnem úgy éreztem magam, mint amikor először repülőgépen tettem meg az utat Budapeستől Párizsig. Olyan furcsa érzés fogott el, szinte mondhatnám – akkor még nem ismertem ezt a ma nagyon divatos szót – olyan „szurrealista” tájak vonultak el előttünk. Ugyanez volt az érzésem most öreg koromban, amikor Némából Vasszentivánon keresztül tettük meg az utat Katona községbe. Ugyanez volt az érzésem, mint fiatal koromban, amikor először tettük meg azt a bizonyos 25 kilométert.

Ha összehasonlítom a két falu, tehát Katona és Vasasszentiván életét –, akkor a kettő között nagyon nagy volt a különbség. Az egyik sáros, unalmas, nagy, elterpeszkedett román falu; a másik pedig nem volt annyira nyílt, nem dombokkal körülvett falunak képzelheted, mert ott hegyek voltak. Hát, Istenem, nekünk hegyeknek tetszett, mert a Mezőséget a dombok uralják; dombok alatt értek én lankás, kopár és füves dombokat, amelyek – idősebb koromban határoztam meg ezt a dombokról alkotott benyomásomat – olyanok voltak, mint egy szép női fekvő forma, akt. El kell képzelni nagy formákat, ahol még bokrokat is alig lehetett látni, itt-ott egy-egy kisebb akácost, és csak fű, fű és fű. Fűvel beborított formák, felüle-

tek. Hát ezek mind legelők voltak. Nagyon sok volt ott a juh, tehát a tenyészállat. Vasasszentivánra visszaemlékezem, ott inkább nagyobb dombok vannak, de erdővel borított, fával borított dombok, hegyek, és itt volt egy nagy patak, a Füzési-patak, amely a Mezőségből vezet le a vizet a Szamosba, és ott fürödtek a Kabdebó gyerekek, egy alkalommal én is velük lubickoltam. Nekem az a patak nagyon tűnt akkor, dehát hasig érő víz lehetett benne. Az is jó volt, jól esett, jókat lubickoltunk benne. Előttem van a Kabdebó fiúknak az alakja: Jancsi az izmos alakjával, Miklós, azt hiszem akkor már nem volt közöttük, és a Temesváry fiúkra is emlékszem, azok is velünk együtt voltak, együtt fürödtünk.

Még az első fogadtatásra is emlékszem. Mindig nagyon kedvesen fogadtak. Mindig. Úgy éreztem, hogy az a szeretet, ami a Kabdebó családból felénk áradt, az őszinte volt. Nagyon szerettük Miklós bácsit, Róza nénit (ő volt a keresztyám), Jancsit, Miklósát (ő sokkal élénkebb volt, mint a bátyja) és Erzsit (ő egy kicsit fellengős volt, és csupa tűz, csupa energia és élénkség). Miklós bácsi nyugodt, komoly ember volt, középtermetű, kövérkés egy kicsit, jól táplált, úgy érzem, hogy koponyájának a formáját én örököltem. Mert olyan koponyám van nekem, mint amilyen a Miklós bácsié és az édesanyámé volt – az édesanyám koponyája is hasonlított nagyon a Miklós bácsiéhoz –, én úgy neveztem, hogy „örmény” koponya. Róza néni pedig mindig sietett. Sietve járt, a spájz kulcsa lógott mindig az oldalán, két-három kulcsra emlékezem. És fütyült. Nem azért, hogy talán jókedve volt, hanem az volt az ő szokása, az ő manírja. Nekünk nem is volt furcsa, mert Róza nénihez hozzátartozott az ő karak-

teres tipegő járása, – mert kicsit tipegett is, jobbra-balra billegette magát. Valószínű, hogy a sok állás következtében bokasüllyedése lehetett, de akkoriban ugyebár a falusi asszonyoknak nem jutott idejük arra, hogy ilyen kis dolgokkal foglalkozzanak, mert azt hiszem, hogy akkor talpbetétet – olyat, amelyet ma képesek létrehozni – nem is tudtak volna csinálni. Valószínű, fájt a lába, azért kacsázott egy kicsit. Nagyon jó asszony volt. Most is szeretettel tudok rá visszaemlékezni.

De hát szomorú dolgokra is vissza kell, hogy emlékezzem. Egy ilyen látogatás alkalmával kivitték a verandára, hogy Miklósát láthassam. Ő akkor már, azt hiszem egy éve – vagy két éve is – kínlódott az ő tbc-jével, és kint feküdt. Amikor onnan hazafelé indultunk, meghallottam, ahogy a szüleim mondják, rövid ideje van hátra. Engem nagyon meghatott az arckifejezése. Le volt fogyva, úgy nézett ki, mint egy Krisztus, kis szakálla volt, nem borotválkozott, talán nem is lett volna annyi ereje, hogy megborotválkozhasson. Teljesen le volt gyöngülve szegényke, nem szólt egy szót sem, csak szomorúan nézett ránk. Úgy látszik, érezte, hogy ott a vég. Ugyanilyen sorsa volt az én öcsémnek is, aki szintén orvosi pályára készült. Az ő sorsa is így fejeződött be, mint a Miklósaké.

Nagyon jól éltek. Azok az ebédok!, – vacsorák!, – azokat nem tudom elfelejteni, még most is visszaemlékezem a Róza mama főztjeire. Jóízűen készítette el az ételeket. Hát persze nekünk, gyerekeknek farkas-étvágyunk volt, és Róza néni erre el volt készülve, és busásan belakhattunk. Ebéd után Jancsival és Miklósával és a Temesváry fiúkkal voltunk, – akiket alig ismertem, nem tudom, hogy azok milyen rokonok voltak, milyen kapcsola-

tunk is volt. Azt hiszem, az édesapádnak unokatestvérei voltak, sőt nekem is unokatestvéreim, mert ott kint lakott náluk az édesanyám és Miklós bácsi anyjának a testvére. Ott lakott Temesváryéknál, akkor még élt. Hosszabb életet érhetett meg, mint testvére – az anyám és Miklós bácsi anyja –, aki korán meghalt, nagy a gyanúm, hogy a rák vihette el. Nagyanyámat Vertán Teklának hívták, és a testvére még élt, amikor eljártogattunk a Kabdebó családdhoz, de én csak egyszer láthattam őt. Úgy emlékszem, hogy egy nagyon szép, üvegezett verandás házban laktak. Fekete ruhába volt öltözve, mint az öregasszonyok általában. Ő is úgy járt, illetve nem is nagyon járt, mert akkor is ült. Az arcára nem emlékezem. Kisfiú voltam, és ennek a jelentőségét, hogy az anyám édesanyjának a testvérét láthatom, akkor anyyira nem tudtam fölfogni, hogy jól megnézhetem volna. Ha jól megnéztem volna, előttem lenne az arca még most is, mert jó vizuális memóriám van általában, és volt akkor is.

(Más Temesváryak is éltek Szamosújváron, erről csak azt tudom, valószínűleg unokatestvérek voltak. A szamosújvári postamesternek a fia, Temesváry János volt a Waldbauer-Kerpely kvartettnek az egyik tagja, és a Zeneművészeti Főiskolán – ha jól emlékszem – tanár is volt. És volt egy Temesváry nevű tanár is, aki megírta az örmény családok történetét, bajszos ember volt, engem nem tanított. Úgy emlékszem, hogy latintanár lehetett. Az örmény templom háta mögött egy szép barokk házban lakott, onnan gyalog tette meg az utat a gimnáziumig.

Bottal járt, mint általában az idősebb emberek. És folyton így énekelt: csindarattabumm, csindaratta-bumm! Folyton ezt

mondta. A gyerekek éppen ezért nem is vették komolyan, és néha ugratták. Nem tudott a gyerekekkel bánni. Egy kicsit – hogy mondjam csak –, egy kerékkel, ahogy mondani szokták – több vagy kevesebb –, inkább több volt neki. Egy kicsit olyan „bolond” örmény volt.)

Miklós bácsi józan gondolkodású ember volt, akinek a realitásokról iránt is érzéke volt. Tudta, hogy meddig lehet menni, és hogyan kell élni. Az én apámnak nem volt olyan egészséges, reális gondolkodása, mint Miklós bácsinak. Az én apám is mindig vágyott arra, hogy gazdálkodással foglalkozzék. Miklós bácsinál anyagi gondokról nemigen volt szó. Jól szituált család volt, úgy is éltek. Tudott az emberekkel bánni, nagyon jóban volt a feletteseivel is, még a főszolgabíróval is, mondhatnám úgy is, hogy barátja volt. Megtörtént, hogy egy-két hetet – különösen nyáron – családostól is ott töltöttek Kabdebóéknál. Nagyon mély barátság alakulhatott ki a két ember között, és ez nagyon fontos volt akkor.

Apám, amikor megtudta, hogy jön a főszolgabíró, Veszprémy Antal Nagysármásról Katona községbe, akkor apám már napokkal előtte nem aludt, nem pihent, nem érezte jól magát, ilyenkor ideges volt és nehezen elviselhető lett. Nemrég Erzsike húgomtól hallottam, hogy apám többször panaszkodott akkoriban, hogy mindig kikap a főszolgabírójától, miért beszél a román emberekkel románul, – magyarul beszéljen! Apám hiába mondta a főszolgabírójának azt, hogy „hát, Istenem, nem tudnak magyarul beszélni, kénytelen vagyok.” „Erőltesse, tanuljanak meg magyarul beszélni! Tanulják meg a magyar beszédet!” – mondta.

Folytatjuk

Dr. Izsák Sámuel – Sztranyiczki Mihály

A szamosújvári Szentháromság gyógyszerár

(1. rész)*

Az Erdélybe jött és új hazára talált örmények a Kis-Szamos mentén az 1700-as évek elején jelentős települést, Szamosújvár városát alapították és építették fel. A XVIII. század vége felé Szamosújvár (Gherla, Armenierstadt, Armenopolis) lendületesen fejlődött, s ez a folyamat a XIX. században is folytatódott. Az államhatalom biztosította kiváltságoknak köszönhetően a város lakossága csakhamar virágzó jólétet teremtett. A szamosújvári örmény kisipari és kézműves termékek rövid időn belül megjelentek mind a belföldi, mind a külföldi piacokon, vásárokon és üzletekben. A szamosújvári örmény kereskedők egyre inkább versenyképesek lettek a dési, kolozsvári, nagyváradí, nagybányai, marosvásárhelyi és tordai kereskedők konkurenciájával szemben. Kereskedelmi kapcsolatokat tartottak fenn Béccsel, Pesttel, az ausztriai és csehországi ipari központokkal, amelyeket vágómarhákkal és húskészítményekkel láttak el.

Még egy évszázad sem telt el a város alapítása óta és Szamosújvár kezdte igazán város képét felölteni: rendezett utcákkal, fontos középületekkel, jótékonyági intézményekkel, elegáns, kényelmes, tágas házakkal, köztük nem egy fényűző homlokzattal. Az impozáns barokk stílusú örmény katolikus templomot egyaránt ismerték nemcsak Erdélyben, hanem messze túl a határokon, a kelet- és nyugat-európai örmény központokban is.

A Karácsonyi Intézet (Institutum

* (A szerkesztett változatot közöljük. A teljes tanulmány a www.magyarormeny.hu honlapon olvasható!)

Karácsonyanum, vagy Xenodochium Karácsonyanum), amelyet Karácsonyi Immanuel 1800-ban alapított, és melynek fenntartására végrendeletében 20 ezer forintot hagyományozott, egyike volt a szamosújvári kórházmenhelyszerről létesítményeknek, amelyeket emberbaráti céllal a XIX. század elején adtak át rendeltetésének.

Az évtizedek folyamán a város minden szinten sokat fejlődött, s míg a XVIII. század elején kiváltságos mezőváros, 1786-ban már a sz. kir. városok rangjára emelkedett. Kialakultak urbanizációs hagyományai gazdasági, társadalmi, művelődési és közszolgálati téren.

Bár gyógyszerár alapítására még várni kellett, Szamosújvár lakossága nem maradt orvosok nélkül. 1775-ben, amikor Kolozsváron létrejött az Orvosi-Sebészi Intézet, városi orvosnak nevezték ki Szamosújvárra Klein Antalt, majd ezt a feladatot 1801-ben Bod Elek vette át. Később a város polgárainak egészsége fölött Fülöp Mihály doktor őrködött, akit 1825-ben dr. Gajzágó Lukács követett. 1807-ben telepedett le a városban, pesti orvosi oklevéllel, Verzár János doktor (1778–1846), majd 1836-ban Nánási Miklós, akit 1834-ben – ugyancsak Pesten – avatták orvosá. A XIX. század egyik leghíresebb örmény származású orvosa Ábrahám Adeodát (1815–1871) volt, aki a kolozsvári Orvosi-Sebészeti Intézetben a sebésztanári tanszéket foglalta el. Erdélyben ő alkalmazta elsőként az éteres altatást, s ennek bevezetését lelkesen támogatta. Szamosújváron kezdte meg fényesen ívelő pályáját vá-

rosi és magánorvosként a tudós Nyulas Ferenc (1788–1808), Erdély későbbi országos főorvosa, protomedicusa. Ő dolgozta ki az 1807-ben megjelent *Instrukтив pro Apothecariis* című, egész Erdélyben érvényes, hivatalos gyógyszerészeti utasítást. Olyan városi orvosok, mint Mály István (1830–1908) és Gopcsa Ferenc (1865–1907) felejtethetlenné maradtak kortársaik emlékezetében.

Noha a XVIII. században Szamosújvár polgársága számíthatott jeles orvosainak segítségére, enyhébb megbetegedésekben azok alkalmi gyógyszereire is, ez távolról sem pótolhatta egy szakszerűen berendezett gyógyszerár működését. Az 1770-ben megjelent *Normativum Generale in Re Sanitatis* kiadvány az egészségügyi felvilágosítást, az egészségügy modernizálását és szabályozását szolgálta az osztrák birodalom egész területén, és külön fejezetben foglalkozott a gyógyszerészek, gyógyszerárak problémájával is. A birodalom és az egyes országrészek főhatóságai, Erdélyben a Főkormányzók, a Gubernium a városi tanácsokhoz intézett átiratokban kezdetben szorgalmazta, utóbb pedig megkövetelte a gyógyszerár alapítást ott, ahol hiányzott az.

Megfelelően képzett gyógyszerészek és a szükséges anyagiak hiánya miatt több városi település patika nélkül maradt. Mivel hogy az érintett városok tanácsa el akarta kerülni az újabb pénzügyi terheket, illetve a közigazgatást bonyolító problémákat, a felsőbb hatóságok határozottabban léptek fel az urbanizálódási folyamatot is megújító gyógyszerár alapítások érdekében. Így 1786. január 27-én a Gubernium latin nyelvű átiratot intézett Szamosújvár városi tanácsához gyógyszerár alapítása ügyében:

„35.786. a királyi kormányzók tudomására jutott, hogy azon város kebelében

nincs gyógyszerár, felhívtnak ennélfogva Uraságtok, hogy tudassák a királyi kormányzók, hogy szükségesnek tartják-e annak felállítását, és ha annak szüksége csakugyan fennforogna, gyógyszerészről kellően gondoskodjanak és a kormányzóknek illetékesen jelentést tegyenek.

Az Erdélyi királyi kormányzektól. Szeben, 1786. január 27.]”¹

Amint a későbbi adatokból kitűnik, a szamosújvári tanács foglalkozott a gyógyszerár kérdésével és megpróbált eleget tenni a hatósági sürgetésnek, valamint a lakosság nélkülözhetetlen, közvetlen gyógyszeres ellátásának. Mégis, mintegy két évig, a város még mindig gyógyszerár nélkül maradt. A lakosság kénytelen volt – szükség esetén – a legközelebbi városokba, Désre vagy Kolozsvárra utaznia, rendszerint jelentős idővesztéssel, onnan hozatni a szükséges orvosságokat.

Gyógyszerár alapító patikus ugyan nem jelentkezett, de 1788-ban váratlan, ígéretes helyzet alakult ki, bár nem gyógyszerész kezdeményezésére. A szamosújvári városi tanács 1788. március 27-i ülésén megint napirendre tűzte az égetően sürgős gyógyszerár létrehozásának kérdését. Karácsonyi Gratián, a dúsgazdag esküdt orátor, városi tanács tag megoldást ajánlott, ami lényegében véve abból állt, hogy hajlandónak mutatkozott nagy összeggel, 100 arannyal segíteni az örmény katolikus plébánia építésének a befejezését, azzal a kikötéssel, ha csak neki és utódainak kizárólagos gyógyszerár alapítási jogot adnak, másnak nem. Gratián ajánlatát a városi tanács egyhangúlag elfogadta és a döntést hivatalosan jegyzőkönyve vették.

Folytatjuk

¹ Orient Gyula: *Az erdélyi és bánati gyógyszerészet története*. Kolozsvár, 1926. 192.

Kovács Mária

Délnémet barangolások

(1. rész)

A 2010. július 14–21. közötti, Passau és Strassburg közé tervezett délnémet barangolások nagyon szép emlékeket hagytak minden útítársban.

A Marosvásárhelyről indult csapat, amelyhez Kolozsváron, Nagyváradon és Budapest közelében is csatlakoztunk néhányan, az út végére igencsak összekovácsolódott. Természetesen ezt elsősorban „vezérünknek”, dr. Puskás Attilának köszönhetjük. Két munkatársát, a sofőröket, Szilágyi Bélát és Balázs Gyulát sem hagyhatom hála nélkül, hiszen a hosszú út bejárása elsősorban az ő munkájukon múlt.

Még magyar földön bemutatkozott minden útítárs. Később tudtuk csak meg, hogy két házaspár ünnepelte azt a házassági évfordulóját, ahányas széken ültek, és egy születésnapos hölgyet – aki ugyancsak a megfelelő számú ülőhelyen ült – is köszönthettünk. Útítársaink között volt a marosvásárhelyi színtársulat ifjú titánja, Bartha L. Zsolt, aki az egyik este rövid verses előadással köszöntött mindnyájunkat, majd a Marosvásárhelyi Örmény–Magyar Kulturális Egyesület által adományozott finom vörös bor biztosította a jó hangulatot.

Néhány örmény családot is üdvözölhettünk: útítársunk voltak a Jakabffyak, Merzák Szentpéteryek, Zakariások, Fejérek és Mányák leszármazottai, akiknek érdeklődéssel hallgattuk családtörténetük titkait. Csapatuk nem örmény származású tagjai is elmesélték, hogyan kerültek kapcsolatba az örményekkel.

A kirándulás örmény jellegét fokoz-

ta, hogy Attila kiosztotta nekünk a Miatyánk örmény szövegét, amit többször gyakoroltunk közösen. A számunkra szinte kimondhatatlan szöveg az utazás végére egyre könnyebbé vált.

1. nap

Meg sem álltunk Linzig, ahová az eredeti tervben nem szerepelt városnézés, de a történelmi belváros ókori romját, mellette álló templomát itt is meglátogattuk. A *Stadtpfarrkirche* arról is nevezetes, hogy a Stephansdomban nyugvó III. Frigyes császár szíve itt maradt, kifejezve azt, hogy ő mindig szerette a várost. Itt talált menedéket a mi Mátyás királyunk elől is. Az *Alter Dom*, Linz leg-

A linzi reneszánsz városháza

nagyobb barokk temploma a 20. század elejéig püspöki székesegyházként működött. Erre a funkcióra emlékeztetnek gazdag díszítettsége és faragott stalleim. Híres orgonistájuk volt a romantika zeneszerzője, Anton Bruckner. Innen a *Landshaus* reneszánsz épületéhez vitt utunk. Pincemagasságában legutóbbi restaurálásakor az ókori építmény nyomai bukkantak elő, és ezek járóúvegen keresztül vagy korlát mögül az utca embere számára is láthatóak. Az ezután megtekintett *Neuer Dom* 1909-ben vette át az *Alter Dom* funkcióját, de az építkezés teljesen csak 15 évvel később fejeződött be. Végül, ahogy indultunk, a formáját kb. 1200 óta megőrző *Hauptplatzon* (Fő tér) át jutottunk vissza autóbuszunkhoz. A város főtere, központja a Duna mellett helyezkedik el. A közepén álló Szentháromság-szobor a barokk művészet alkotása.

2. nap

A három különböző színű folyó (*Duna, Inn, Ilz*) találkozópontra a gyönyörű fekvésű Passau jellegzetes bájja. Megilletődve álltunk az óváros kétnyelvű táblájával jelzett templomában *boldog Gizella királyné* sírjánál. Az első magyar király felesége emlékének a Miatyánk

Gizella királyné sírjánál Passauban

Európa legrégebbi Duna-hídja Regensburgban

eliminálásával és a magyar Himnusz eléneklésével adóztunk. A város másik magyarországi kapcsolata a 20. században a passau Perner öntödének köszönhető. A budapesti Szent István Bazilika több harangja: a Szent István-nagyharang 1990 óta szól a déli toronyban, a Szent Henrik, a Boldog Gizella, a Szent Imre és az Árpád-házi Szent Erzsébet nevét viselő harangok pedig 1993 óta szólnak a déli toronyban.

Regensburg volt a következő állomásunk. A városról azonnal két dolog jut eszembe: „a Duna Regensburgtól hajózható” – hallottam gyerekkoromban a Petőfi rádió vízállásjelentésében (ma már ugyanez Ulmtól érvényes), és XVI. Benedek pápa itt született, érsek volt a Szent Péter Katedrálisban, és a város egyetemén egykor teológiát oktatott. A kőkorban is lakott város ősi hagyományaira utal a 11. sz. első felében épült, ma is használatos *Kőhíd*, a legrégebbi Duna-híd. A város lakója volt *Kepler*, akiről utcát neveztek el, és hajdani lakóházában múzeumot nyitottak. A híres csillagász-fizikus mindig „Az ember tragédiája” kapcsán jutott eszembe, de ezután napi „viseletem”, a szemüvegem

is föl fogja idézni, mert saját távollátása optikai kutatásokra és felfedezésekre ösztönözte. Óvárosi sétánk folyamán Goethe lakóháza előtt is elmentünk.

München városába az egykori olimpiai város mellett vitt az utunk. Nagy élmény volt a színesre világítható stadion látványa.

3. nap

Müncheni ébredésünk után a *Nymphenburg kastélyba* igyekeztünk,

A *Nymphenburg Münchenben*

a bajor hercegek nyári rezidenciájába.

Az 1600-as évektől épült hatalmas kastélyban látható az a szoba, ahol II. Lajos született (az ő személyéről később még szó lesz). A monumentalitást már az is kifejezi, hogy a belépőjegy a kastély főépülete mellett még 5 gyűjtemény vagy épületrész szerepel. A szökőkutakkal díszített óriási parkot több óra alatt lehet

A kirándulócsapat

Hattyúetetés Münchenben

csak bejárni. Belvárosi sétát délután tettünk. A 19. században Európa egyik kulturális centruma, festőiskolája vonzotta a kortárs művészeket: *Hollósy Simon*, örmény festőművész lakóhelyét tábla jelöli, akárcsak *Munkácsy Mihályét*. Az *Új Városháza* rokon épülete Bécs vagy Brüsszel városházája. Németország legnagyobb csarnoktemploma, a 15. sz. végén épült *Frauenkirche* lenyűgöző monumentalitásával örök emléket hagyott bennünk.

Folytatjuk

Örmény-magyar gyermekrovat (42. rész)

Kedves örmény származású magyar gyerekek!

2010-ben is folytatjuk ezeket a szép kis történeteket, amikből ti, de szüleitek és nagyszüleitek is megismerhetik örmény őseink történetét. Ha a minden történet végén található kérdésekre helyesen válaszoltok és elkülditek címünkre, ajándékot nyerhettek. Ha még nem tudtok írni, akkor rajzoljátok le a történetet.

Leveleiteket várjuk emailon: ormenyvasarhely@yahoo.com, vagy postán: dr. Pus-kás Attila, str. Busuiocului 4/C/48, 540535 Tirgu Mures, Románia
LÉGY TE IS A „GYÖKEREK” ÖRMÉNY GYERMEKROVAT NYERTESE 2010-BEN!

Dávid Peg, a grúz generális (Kr. u. 1726)

Az örmények csalódtak Nagy Péter orosz cárban, és ezért a grúz generálshoz, Tavit /Dávid/ Peghez fordultak a törökök elleni háborúban. A generális Zanghezurba érkezett, ahol felépítette Halidzor kis erődítményét. Mindössze 400 harcosa volt, mégis sikerült az ellenségtől megtisztítania Karabah vidékét. Sáhunián István és Ávédik pap segítették az örmények részéről.

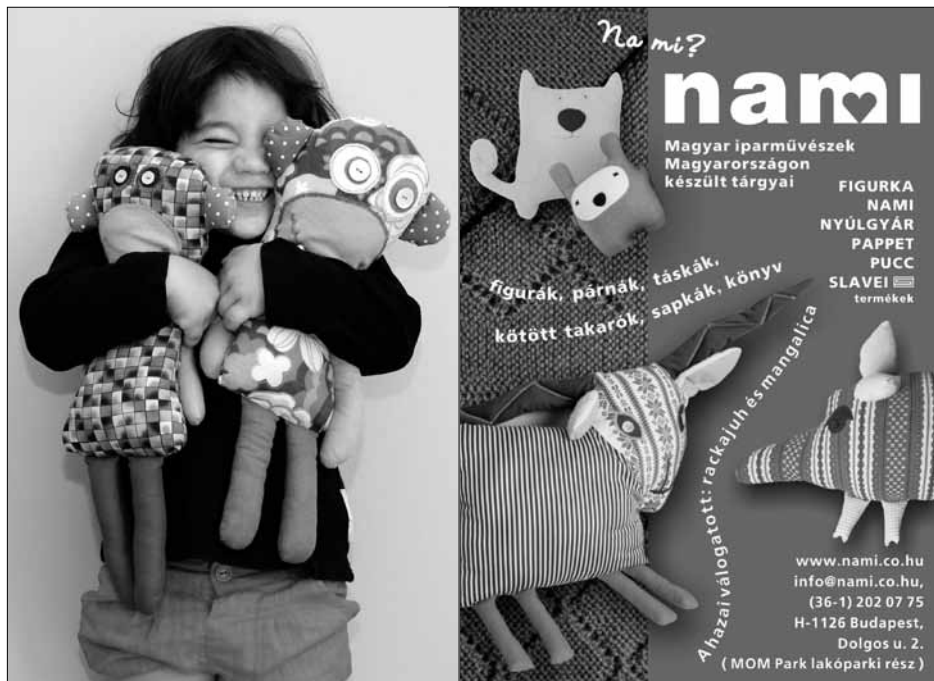
Dávid Peg két alkalommal is győzött a 70 000 fős török csapat felett. Több mint 1000 zászlót zsákmányolt az ellenségtől, és 1726-ban az kaukázusi hegyeken túlra kergette az ellenséget. Mindenki elcsodál-

kozott a generális hőstettein és bátorságát nyert tetteiből. Mindenhol tudomást szereztek győzelmeiről, és az örmények reménykedni kezdtek abban, hogy végre sikerül kivívni általa Örményország függetlenségét. A perzsa sah is úgy tekintett Dávid Pegre, mint Örményország egyetlen fejedelmére. Sajnos a vitéz megbetegedett és hamar meghalt, és az örmények, akik képtelenek voltak egymás között kiegyezni, abban, hogy ki legyen a vezetőjük.

Mit történhetett volna az örmény néppel, ha Dávid Peg nem hal meg ilyen korán?

Az erzsébetvárosi búcsú vendégserege a körmenet utáni szeretetvendégségen – beszámoló a 13. oldalon

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület folytatja a **pénzadományok gyűjtését** az erdélyi magyarörmény közösségek részére. Pénzbeli adományok az egyesület bankszámlájára befizethetők.

Bankszámlaszám: Budapest Bank Rt. Királyhágó fiók: 10100792-72594972-00000007

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület **székhelye:** 1015 Budapest, Donáti utca 7/a.

Postacíme: 1255 Budapest, Pf. 189. **Telefon:** 201-1011, **fax/tel.:** 201-2401

Elnök: dr. Issekutz Sarolta

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK – füzetek

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület havonta megjelenő kiadványa

A kiadványt támogatja:

a Fővárosi Örmény Önkormányzat

(1054 Budapest, Akadémia u. 1. III. emelet 338-339, telefon: 332-1791)

(félfogadás: hétfőn 16–18 óráig, fovarosiormeny@gmail.com)

Nyilvántartási szám: 2.2.4/78/2002.

Főszerkesztő: **Béres L. Attila**

Felelős kiadó: **dr. Issekutz Sarolta**

Munkatársak: Dr. Sasvári László, dr. Issekutz Sarolta, Bálintné Kovács Júlia (Koloszvár),

Dr. Puskás Attila (Marosvásárhely)

Szerkesztőség: 1255 Budapest, Pf. 189. Tel.: (1) 201-1011, Fax: (1) 201-2401

Lapzárta: minden hónap harmadik csütörtökét követő hétfő!

Nyomdai munkák: Pannónia-Print Kft.